

СТЕФАН ДИАНОВ КИНОВ

**ИЗВЪНУРОЧНАТА ДЕЙНОСТ В СИСТЕМАТА
ЗА ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ
(ИДЕЙНА КОНЦЕПЦИЯ, СЪДЪРЖАНИЕ И
ФОРМИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ)**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**на дисертация
за присъждане на образователната и научна степен
“ДОКТОР”**

**Област на висше образование 1. Педагогически науки
Професионално направление 1.2. Педагогика
Научна специалност:
„Теория и методика на физическото възпитание
и спортната тренировка“**

**Научен ръководител:
Проф. Кирил Костов, дпн**

**Рецензенти:
Проф. Стоян Иванов, д-р
Проф. Димитър Михайлов, д-р**

БЛАГОЕВГРАД, 2014

Дисертационният труд съдържа 179 страници и е онагледен с 62 графики, 12 схеми и 3 таблици. Библиографията обхваща 131 източници, от които 86 чуждестранни и 45 български.

Официалната защита на дисертационния труд ще се състои на 07.10.2014г. от 13.00 часа в зала №1412 в УК №1 на ЮЗУ „Неофит Рилски, гр.Благоевград. Защитата ще се проведе пред **научно жури** в състав: 1. Проф. Кирил Костов, д.п.н.; 2. Проф. Стоян Иванов, д-р; 3. Проф. Димитър Михайлов, д-р; 4. Доц. Пенчо Гешев, д-р; 5. Доц. Елеонора Милева, д-р.

Резервни членове:

1. Проф. Атанас Георгиев, д-р; 2. Доц. Бонка Димитрова

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ	3
ГЛАВА ПЪРВА: ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА	
I.1. Социална значимост и научна актуалност на изследването	7
I.2. Методологически параметри на изследването	21
I.2.1. Концептуална рамка и научна теза	21
I.2.2. Цел, задачи и хипотеза	24
I.2.3. Обект и предметна област	26
I.2.4. Организация и методика на изследването	26
I.2.5. Значение на основните работни понятия в изследването	30
ГЛАВА ВТОРА: ИЗВЪНУРОЧНАТА ДЕЙНОСТ В СИСТЕМИТЕ ЗА ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ (историческа ретроспекция)	
II.1. Физическото възпитание и спорта в образователните системи	34
II.2. Роля, място и значение на извънурочната дейност по физическо възпитание и спорт	41
II.3. Извънурочната дейност в съвременните системи по физическо възпитание и спорт	50
II.3.1. Съдържание и форми за реализация на извънкласната дейност по физическо възпитание и спорт в САЩ и Канада	50
II.3.2. Съдържание и форми на извънкласната дейност по физическо възпитание и спорт в Русия	73
ГЛАВА ТРЕТА: ИДЕЙНА КОНЦЕПЦИЯ И МОДЕЛИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИЗВЪНУРОЧНАТА ДЕЙНОСТ ПО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ	
III.1. Обща постановка	78
III.2. Резултати от предварителното проучване на проблема за извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт	88
III.3. Основни фактори за реализиране на дейността	107
III.3.1. Нормативна рамка	107
III.3.2. Финансово обезпечаване	110
III.3.3. Човешкият ресурс като фактор за реализиране на дейността	111
III.4. Модели на работа за практическа реализация на дейността	116
III.4.1. Извънурочни спортни занимания в условията на училището	116
III.4.2. Извънурочни спортни занимания в условията на общината	131
III.4.3. Извънурочни спортни занимания на национално равнище	148
ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ	166
Справка за основните научни приноси, съдържащи се в изследването	171
Използвана литература	172

ВЪВЕДЕНИЕ

Последните 2-3 десетилетия се характеризират с рязка промяна на обществено-политическата и икономическа среда както у нас, така и в много други европейски държави. На дневен ред излязоха предизвикателства, които до скоро бяха чужди за т.нар. източноевропейски страни. Сферата на образованието, в частност на физическото възпитание и спорт за учаци, не беше подмината от тези проблеми и от прилагането на неотложни икономически и организационни реформи. Привиквайки на условия, в които държавата беше единственият в България орган, който финансира, ръководи и организира всички дейности, свързани с физическото възпитание и спорта в училище и извън него, след промените у нас се получи много пропуски в адаптирането към новите условия на пазарната икономика и европейските демократични ценности. Тези пропуски неминуемо доведоха и до забавяне на много процеси, до механичното отхвърляне на всички практики от миналото без да бъде направена точна и ясна преценка дали това са добри или лоши практики. Съществуващите и активно действащи ученически спортни школи, детско-юношески спортни школи, спортни секции в училищата, спортни клубове и треньори, финансирани от държавата, даваха на подрастващите солидна основа за здравословно развитие и трайни навици за спортуване през целия живот. Обратно – стопирането на тези положителни процеси с началото на прехода у нас (след 1990 г.), се отрази и продължава да се отразява в негативен план вече на няколко поколения български граждани. Някак си свикнахме да четем заглавия като – „*България на второ място в света по смъртност от сърце*“ (в.Свг, 18.6.2007), „*България е европейски шампион по смъртност за 2009 г.*“ (в.Труд, 27.07.10), „*България е с най-висока смъртност и спад на населението в ЕС*“ (Дарик Нюз, 27.07.2010) и т.н.. За съжаление данните на Евростат, СЗО, ООН и др. действително сочат именно тази тенденция – намираме се в челните позиции по смъртност, предимно от сърдечно-съдови заболявания, които пък от своя страна биват причинявани в много голяма степен от обездвижването, затлъстяване и наднормено тегло.

Според данни на Световната здравна организация (СЗО) около 60% от населението в света не се занимава с достатъчна двигателна активност. А в съвременното развитие на човешката цивилизация е доказано категорично, че навиците и положителните примери за и от двигателната активност, придобити в детството и училищната възраст с много по-голяма сила биват продължени и поддържани през целият съзнателен живот, както и заседнатият начин на живот, придобит от децата се задържа и продължава в годините¹.

Секретариатът на СЗО, в подготовката на „Световни препоръки за здравословна двигателна активност“ се произнася категорично, че децата и подрастващите на 5-17-годишна възраст трябва да натрупат минимум 60 минути ежедневна двигателна активност с умерена до висока интензивност, а по-голямата като времетраене такава ще допринесе още повече здравни ползи за занимаващите се².

¹ WHO. Information Sheet on Physical Activity. Geneva, Switzerland, 2003.

² Global Recommendations on Physical Activity for Health. World Health Organization, 2010. ISBN 978 92 4 159 997 9

В тази връзка *Националната асоциация по спорт и физическо възпитание* на САЩ препоръчва на училищата да предоставят седмично *минимум* 150 минути занимания по физическо възпитание за учениците от началното училище и 225 минути за средното училище, колеж и университет.

Тези препоръки естествено важат в пълна сила за всички подрастващи по света, в това число и у нас, имайки предвид тревожната тенденция за засилване на двигателната пасивност и увеличена степен на натрупване в учениците на социално негативни пороци, като агресия, свързана с полова и расова дискриминация, тютюнопушене, употреба на алкохол и наркотици и др.

Според нормативните документи и преподавателска практика се оказва, че учениците у нас получават в училище средно само по около **87 мин. седмично** организирани задължителни спортни занимания, което пък е далеч под санитарния минимум от около **190 мин. средно седмични** занимания според *Националната асоциация по спорт и физическо възпитание* на САЩ и препоръчителните от СЗО **60 мин. ежедневно**.

От така представените факти и техният анализ е логично да се направи изводът, че след като училищните програми не могат да предложат повече и по-качествена двигателна активност на учениците, то такава би следвало да се търси, наред със спонтанната двигателна активност, но и с целенасочено организирана такава, в извънучебно време – преди и/или след училище, в почивните дни и ваканциите.

В настоящия дисертационен труд сме направили опит да защитим това наше разбиране за ролята и мястото на целенасочената двигателна активност на базата на задълбочено проучване на проблема и експериментирание на различни модели на работа за реализиране на извънурочната организирана двигателна (спортна) активност на учениците.

I. ПОСТАНОВКА НА ПРОБЛЕМА

I.1. Социална значимост и научна актуалност на изследването

Физическото възпитание и спортът играят жизненоважна роля на всички нива в общественото развитие. За отделната личност, спортът повишава собствените възможности и заложби, общото здраве и самоопознаването, а за обществото като цяло оказва положително влияние върху здравето, сближаването, мира и социалната хармония.

От една страна осъществяването на тези и други специфични цели и задачи на физическото възпитание и спорта би следвало неминуемо да става при условия и по ред, съобразени с конкретната национална общественно-политическа и икономическа действителност. От друга страна обаче, при създаването на конкретни политики и планове за действие в дадена област, всяко държавно ръководство трябва да се ръководи от световните тенденции и препоръки от водещи организации в глобален мащаб. Световната здравна организация през последните години води изключително сериозна кампания за пропагандиране на двигателната активност като начин за подобряване здравето на нациите. Според СЗО „двигателната неактивност (пасивност)“ е четвъртия водещ фактор за смъртността по света - 6% от общата световна смъртност, след високото кръвно налягане – 13%, тютюнопушене – 9% и висока кръвна захар – 6%. Свръхтеглото и затлъстяването са отговорни за 5% от световната смъртност³.

Наред с основните училищни дейности, даващи насоката на получаваното образование, **надеждите за превръщане на училищата в “територии свободни от наркотици и насилие” се свързват с физическото възпитание и спорта, като фундаментална здравословна дейност подпомага общественото и личностното развитие на учениците от най-ранна училищна възраст.**⁴

Изнесените по-горе факти недвусмислено показват, че проблемът с обездвижването на подрастващите и възможността с целенасочени спортни занимания в урочни и извънурочни форми да бъдат сведени до минимум тези негативни влияния, имат своята безалтернативна и голяма социална значимост на проведеното изследване.

В настоящия момент в българското училище преобладава и продължава да нараства обемът на учебната работа в областта на сензорното и умственото развитие на учениците. Редица публикации върху проблема за застоялия начин на живот, причините за това, както и необходимостта от търсене на различни пътища и социално-педагогически решения за увеличаване на двигателната активност на учениците, предопределят категорично научната актуалност на изследването. Пространният анализ на прегледаната от нас литература, проучените електронни източници и действащата училищна практика показват, че за разлика от високото спортно майсторство, училищното физическо възпитание е било сравнително по-малко обект на сериозни и задълбочени проучвания. Спортно-педагогическата наука

³ Global health risks: mortality and burden of disease attributable to selected major risks. Geneva, World Health Organization, 2009

⁴ Лосито, У. (1996) , Образователната система в САЩ ,С., НИИО.

все още е голям дължник на ученическата възраст най-вече по посока научното решаване на теоретико-методологическите и практико-приложните проблеми на физическото възпитание и спорта. Необходимо е по-осезателно науката за «високия» спорт да «слезе» на ниво училищно физическо възпитание и да подпомогне усъвършенстването на този процес във всички негови компоненти⁵. От една страна степента на двигателна активност има определено положително въздействие върху нивото на физическо развитие и активно стимулира процесите на растеж в училищна възраст. От друга страна обаче, съвременните ученици са все по-обездвижени. Направените от нас констатации показват явната необходимост от повече, като обем и интензивност разнообразна двигателна активност, която може да се постигне само ако се използват разнообразни извънурочни и извънучилищни форми на занимания със спортни активности, които да подобрят здравното състояние на учениците и да подпомогнат процеса за изграждане на мотивация и интерес за системно участие в спортни занимания.

Акцентирайки върху научните измерения на поставения проблем ще посочим също така, че е необходима промяна и в някои постановки и подходи при планирането и реализацията на двигателната активност в процеса на двигателно обучение на учениците. Както посочва К. Костов (2006) в основата на тази промяна трябва да залегнат "...научните открития през последните десетилетия в областта на неврофизиологията, биофизиката, биокибернетиката, които коренно промениха традиционните представи за механизмите на управление и регулиране на човешките движения и за факторите, които обуславят развитието и усъвършенстването на моториката в онтогенезата на човека"⁶. *Тази фактология, както и нашите изследователски амбиции и интереси са в основата на завишения ни научен и професионално-педагогически интерес към проблема за извънурочните занимания с физически упражнения и спорт, реализирани чрез най-различни модели на работа в училище и извън него.*

1.2. Методологически параметри на изследването

1.2.1. Концептуална рамка и научна теза на изследването

Изграждането на детската личност зависи от многобройни и най-различни фактори, социално-педагогически въздействия и взаимодействия и други фенотипни условия на живот и развитие. Сред тях категорично се откроява и целенасочената двигателна активност, за която е доказано, че многобройните ѝ разновидности са в основата на хармоничното развитие на подрастващите и са гаранция за комплексното въздействие на физическото възпитание като педагогически процес и дейност.

Редица изследователи на училищното физическо възпитание (Ив. Попов, 1984; Кр. Рачев, 1989; К. Костов, 2006; Ст. Иванов, 2008; и др.) доказват, че възпитанието и развитието на подрастващите като многостранен процес зависи изключително много от системното и правилно организиране на тази дейност. Предварителните наши

⁵ К. Костов, Педагогическа идентификация на училищното физическо възпитание, С., 2006

⁶ Русев, Р., Ст. Иванов, Относно необходимостта от преустройство на образователната система в областта на физическото възпитание, Сб. "Хуманизиране на педагогическия процес", Бл-гр., 1993,

проучвания (представени основно в глава втора на дисертацията) показваха, че целенасочената двигателна активност под формата на урочни и извънурочни дейности, винаги е била неразделна и много важна част от възпитанието и развитието на децата. Освен това проучването показва също така, че има още много неразкрити възможности на тази дейност като средство за комплексно морфофункционално въздействие върху учениците и за реализиране на необходимата хармония между интелектуалните и физическите дейности.

Обобщавайки казаното по-горе ще отбележим, че в училище останалите учебни дейности са свързани основно с развитие на познавателните способности на учениците и имат преди всичко подчертано умствено (мисловно и сензорно) натоварване и повишен психоемоционален стрес върху неукрепналия детски организъм. Единствено целенасочената двигателна активност, реализирана като урочна и извънурочна дейност е призвана, а и разполага със средствата за това, не само да задоволява естествено-биологичната потребност от движение, но и да хармонизира двигателната и интелектуалната активност на учениците. В тази връзка можем да заключим, че:

➤ Не е изградена теоретично обоснована концепция за необходимостта, съдържанието и формите на реализация на извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт в българската образователна система. Нещо повече, като цяло, няма достатъчно експериментални данни за обосноваването на подобна система.

➤ Все още не е решен на практика въпросът за обществения и професионално-педагогическия статус на спортно-педагогическите дейности в българското училище.

➤ Не е изяснена постановката за системното и качествено провеждане на извънурочните занимания по физическо възпитание и спорт, като са забравени и някои стари положителни традиции в тази посока.

Нашите разсъждения и проучвания в тази посока ни дават основание да издигнем ***тезата***, че правилното психофизическо развитие на подрастващите може да бъде гарантирано единствено, ако се използват пълноценно възможностите на целенасочено организираната и системно провеждана урочна и извънурочна дейност по физическо възпитание и спорт като незаменим фактор не само за положително въздействие върху личностното развитие на учениците, но и за установяване на необходимия баланс между различните битови и училищни дейности.

❖ Научен проблем

Изследваният от нас проблем формулирахме в два аспекта:

1. **Научно-теоретичен** – В спортно-педагогическата теория съществуват сравнително малко на брой системни изследвания на извънурочната дейност и нейните форми и средства за реализация. Липсват категорични дефиниции относно това що е извънурочна спортна дейност, както и очертаването на нейните ясни и постижими ориентири в организацията ѝ.

2. **Практико-приложен** – Като цяло, няма ясно и стройно изградена система за реализиране на извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт в българското училище. Налице е категоричното и значимо несъответствие между потенциалните възможности на правилно и системно организирани извънурочни

дейности по физическо възпитание и спорт и практическите резултати от тяхното инцидентно провеждане. Нецо повече, категорично не са удовлетворени потребностите на съвременния ученик от целенасочена двигателна активност, както в урочните така и в извънурочните форми на реализация на тази така необходима и жизнено важна дейност за нормалното психофизическо развитие на подрастващите.

1.2.2. Цел, задачи и хипотеза на изследването

❖ Цел на изследването:

Целта на настоящето изследване е да се предложат адекватни за времето и потребностите форми и съдържание за реализация на извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт на базата на разкриване и систематизиране състоянието на тези дейности в настоящия момент, както и съществуващите в миналото положителни практики. Тази цел може да бъде постигната, ако се:

- направи каузален анализ върху състоянието на проблема за целенасоченото използване на двигателна активност, като решаващ фактор в „борбата“ срещу затлъстяването на съвременните деца и връзката ѝ с другия решаващ фактор за затлъстяването – неправилното хранене.
- предложат съответни модели за използване (планиране, организация и практическо реализиране) на целенасочената двигателна активност в различните извънурочни дейности;
- подложат на експериментална проверка някои иновационни форми за реализация на тези извънурочни дейности.

❖ Задачи на изследването

1. Да се разкрие състоянието на проблема на базата на литературни и електронни източници и спортно-педагогическата практика у нас и в чужбина и на тази основа да се дефинират съвременните тенденции и проблеми в областта на извънкласните дейности по физическо възпитание и спорт.
2. Да се проучат и систематизират различните форми за реализация на извънурочна дейност в системата на физическото възпитание и спорта у нас и в чужбина.
3. Да се направи индуктивно–логически анализ на сегашното състояние на проблема за статута, необходимостта и формите на реализация на извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт в България.
4. Да се обоснове и изгради концептуално-теоретичен (организационно-структурен) модел на работа за реализация на извънкласни дейности по физическо възпитание и спорт.
5. Да се апробират и приложат в образователната практика предложени от нас форми и модели за провеждане на извънучилищни спортни занимания.

❖ *Хипотеза на изследването*

Допускаме, че индуктивно-логическият подход при изследването на проблема за съдържанието и формите на реализация на извънурочните спортно-педагогически дейности в образователната ни система ще ни позволи не само да дефинираме и разкрием тяхната иманентна същност, но ще бъде и необходимата теоретична база за изграждане на адекватен на съвременните условия концептуално-теоретичен модел за извънурочната дейност в системата на физическото възпитание и спорта у нас, както и гаранция за достоверност на предложените от нас практически модели за реализация на тази дейност.

1.2.3. Обект и предметна област на изследването

Научната и преди всичко практико-приложна и социална значимост на анализирания до тук проблеми във връзка с целенасоченото използване на двигателната активност на подрастващите предопределиха обекта на настоящия дисертационен труд. Той е пряко свързан с неотложната нужда от разнообразяване и запълване на свободното време на подрастващите със здравословна двигателна активност. В най-общ план за **ОБЕКТ** на изследването определихме извънурочната дейност по физическо възпитание и спорт в българската образователна система, а конкретната **ПРЕДМЕТНА област (рамка)** на нашето изследване обхваща *проучването, анализа и практическата реализация на възможните на този етап от социалното ни развитие форми на извънурочните спортно-педагогически дейности, съобразно съвременните условия на живот и обучение на учениците.*

1.2.4. Организация и методи на изследването

❖ **Етапи на изследването**

- **I-ви етап - октомври 2007 година – май 2008 година**
 - ✓ оформяне на концепцията и методическия инструментариум на изследването
 - ✓ проучване и анализ на литературни източници (писмени и електронни) по изследвания проблем
 - ✓ провеждане на предварително анкетно проучване
- **II-ри етап - юни – декември 2008 година**
 - ✓ практико-приложно изследване в организационно-структурен аспект на проведени извънурочни спортно-педагогически дейности през лятната ученическа ваканция (юни-август)
 - ✓ **03 декември** – организиране и провеждане на ученически спортен празник по случай международния ден на хората с увреждания.
- **III-ти етап – януари – май 2009 година**
 - ✓ Провеждане на фокус-група с преподавателите и ръководителите на групите, участвали в спортния празник по случай международния ден на хората с увреждания
 - ✓ Емпирично изследване на организационно-структурния модел при провеждането на ученическа спортна Спартакиада „Кочан 2009“

- ✓ Анкетно проучване за установяване ефекта от провеждането на ученическата спортна спартакиада „Кочан 2009“.
- ✓ Емпирично изследване на организационно-структурния модел при провеждането на спортен празник в IX ОУ „Пейо Яворов“, Благоевград (05.2009г.)
- ✓ Анкетно проучване за установяване ефекта от провеждането на спортния празник в IX ОУ „Пейо Яворов“, Благоевград.
- **IV-ти етап – юни – декември 2009 година**
 - ✓ практико-приложно изследване в организационно-структурен аспект на проведени извънурочни спортно-педагогически дейности през лятната ученическа ваканция (юни-август)
 - ✓ **03 декември** – организиране и провеждане на ученически спортен празник по случай международния ден на хората с увреждания.
- **V-ти етап – януари 2010 год. – юни 2011 година**
 - ✓ Емпирично изследване на организационно-структурния модел при провеждането на общинска ученическа спортна Олимпиада – гр.Кюстендил (18.05.2010г. – 16.06.2010г.)
 - ✓ Емпирично изследване на организационно-структурния модел при провеждането на спортен празник в IX ОУ „Пейо Яворов“, Благоевград (05.2011г.)
 - ✓ Организиране и провеждане на „Фокус-група“ на тема „Извънкласните дейности по физическо възпитание и спорт“ (03.06.2010г.)
- **VI-ти етап – юли – август 2011 година**
 - ✓ практико-приложно изследване в организационно-структурен аспект на проведени извънурочни спортно-педагогически дейности през лятната ученическа ваканция (юни-август)
- **VII-ми етап – юли – август 2012 година**
 - ✓ практико-приложно изследване в организационно-структурен аспект на проведени извънурочни спортно-педагогически дейности през лятната ученическа ваканция (юни-август)
- **VIII-ми етап – септември 2012 г. - май 2014 година**
 - ✓ Систематизиране и анализиране на събрания емпиричен материал и написване на дисертационния труд

❖ Методи на изследването

- **Компаративистки анализ** като сравнително-исторически метод за установяване развитието на проблема за извънурочните дейности във физическото възпитание и спорта (сходства и различия).
- **Системно-структурен анализ** за комплексно изследване на проблема за извънурочните спортно-педагогически дейности в българската образователна система
- **Индуктивно-логически анализ** на факторите обуславящи реализацията на извънурочната дейност в областта на физическото възпитание и спорта.
- **Сравнителен контент-анализ** като метод за научно анализиране на съвременната спортно-педагогическа теория и практика у нас и в чужбина, както и на

нормативните документи, свързани с регламентирането на извънурочните спортно-педагогически дейности.

➤ **Целенасочено педагогическо наблюдение** върху реализацията на апробираните форми и модели на работа в извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт – условията на работа и поведението на педагогическите субекти в него.

➤ **Педагогически експеримент** за установяване ефективността на различните форми на реализация на извънурочните спортно-педагогически дейности.

➤ **Метод на експертната оценка**

➤ Социологически методи – “**фокус-група**”, анкети, беседи, интервюта с експерти, учители, родители и ученици.

Фокус-групата (от англ. focus group) е вид групово интервю. Някой смятат, че метода е подходящ за използване, когато групата е коренно разнородна. Това обаче е неработещо, като препоръчително е в стаята да има минимум 10-12 човека от сходен тип⁷ (Krueger and Casey, 2000)

➤ **Кейз стъди (Case Study)** - (от англ. анализ на случай) метода се прилага чрез **използване на натрупан предишен опит** като отправна точка. Позволява на изследвателя да **черпи опит от действителни ситуации** в миналото и от реално настъпили последствия. Детайлно изследване на единичен случай.

➤ **SWOT (SWOT/SLOT - Strengths, Weaknesses/Limitations, Opportunities, and Threats)** анализ – най-общо това е метод, използван за оценяване на силните страни, слабите страни, възможностите и заплахите.

⁷ Nancy Grudens-Schuck, Beverlyn Lundy Allen, and Kathlene Larson, Departments of Agricultural Education and Studies and Sociology, Iowa State University, 2004

II. ИДЕЙНА КОНЦЕПЦИЯ И ПРЕДВАРИТЕЛНО ПРОУЧВАНЕ НА ПРОБЛЕМА

II.1. Обща постановка

Разглеждайки извънкласната и извънучилищна спортна дейност, като единен целенасочен педагогически процес, който постига целите и задачите си посредством своята организационно-структурна цялост, можем условно да разделим структурата на извънкласната и извънучилищна спортна дейност на две основни части – **макроструктура** и **микроструктура**. В този смисъл нашето разбиране за дефиниране на тези части е следното:

❖ *Макроструктура* – в нея се включват всички организационни процеси и структурни елементи, които пряко и/или косвено оказват влияние върху построяване на общата система на всяка една извънкласна/извънучилищна спортна дейност.

❖ *Микроструктура* – това са конкретните методични единици, които са включени в дадена извънкласна/извънучилищна дейност. В случая това са отделните спортни елементи, спортни игри и правилата, по които те се провеждат.

Във връзка с така представеното ни виждане за общата и конкретна структура на извънкласните/извънучилищни дейности, ние правим опит да представим в този дисертационен труд по-скоро макроструктурната постановка на тези дейности, тяхната организационно-структурна форма. Конкретната форма на двигателна дейност се явява подсистемата, която би работила само и единствено ако имаме правилно изградена макроструктура и обратното, при слаба в организационно-структурно отношение дейност, то каквито и методични единици да бъдат приложени няма да бъдат постигнати целите и задачите на тази дейност.

Училището се явява основно структурно звено на образователната система в съвременните общества. Знанията, уменията и компетенциите, придобити в процеса на обучение в училище, стоят в основата на бъдещото професионално и личностно развитие на всеки индивид, група, общество и света в единна съвкупност. Физическото възпитание и спорта като неизменна част от образователната система оказва съществено влияние върху нагласите и задоволяване на потребностите на подрастващите от най-ранна детска възраст. Правилното организиране и провеждане на учебно-възпитателния, учебно-тренировъчен и спортно-състезателен процес в училище и извън него в контекста на заниманията с двигателна активност е от огромно значение за формиране на перманентна „любов“ към спортните занимания у подрастващите и поддържане на тази любов през целия им съзнателен живот.

В края на 80-те, началото на 90-те години на миналия век с промяната на обществено-политическия модел на управление у нас се проведе цялостна структурна промяна във всички сектори на управление в държавата. Тези процеси неминуемо обхващаха и структурата на управление и финансиране на спортната дейност у нас. Докато до този момент спортните клубове, спортните дружества и организации бяха изцяло на държавна издръжка, то с навлизането на пазарната икономика и нуждата от реформи във всички държавни сектори изведе органите за управление на спортната дейност в частно-обществения сектор – т.е. премина се към регистрация на сдружения с нестопанска цел, нормативно урегулирани от Закона за юридическите лица с

нестопанска цел (Закона за лицата и семействата до 2001г.). Юридическите лица с нестопанска цел са фондации и сдружения. Спортните клубове, спортните федерации и други организации, имащи такъв вид дейност вече задължително трябва да бъдат регистрирани по реда на Закона за юридическите лица с нестопанска цел. В някои случаи, най-вече т.нар. *професионални спортни клубове*, биват регистрирани като търговски дружества по Търговския закон, като тази стъпка се предприема най-вече заради влягането в тях на корпоративни капитали и съответното извличане на дивиденди от професионалната спортна дейност. Закона за юридическите лица с нестопанска цел забранява разпределянето на печалба от организациите, регистрирани по този закон. Единствените разходи, които такива могат да правят, са за постигане целите и задачите на съответното сдружение/фондация, както и трудови възнаграждения за застите в осъществяване на дейността на сдружението и/или фондацията. Сдруженията могат да се регистрират като организации за осъществяване на дейност в обществена или в частна полза. Характерна особеност при тези за осъществяване на общественополезна дейност е, че учредителите трябва да бъдат минимум седем физически или три юридически лица и това определяне не може да бъде впоследствие прехвърляно към дейност в частна полза. Има и някои други различия между двата вида сдружения, които са описани подробно в Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Положителна особеност за тези с общественополезна дейност е, че те могат да бъдат подпомагани от държавните органи, след като обаче задължително бъдат регистрирани в специално създаден регистър към Министерство на правосъдието – Централен регистър на юридическите лица с нестопанска цел за общественополезна дейност. Регистъра е публичен и всеки би могъл да ползва информацията в него директно от интернет сайта на Министерство на правосъдието. Отношението на сдруженията с нестопанска цел към провеждането на извънкласни спортни занимания е изключително голямо. Както споменахме по-горе почти всички спортни клубове и организации, извършващи подобна дейност са регистрирани по реда на Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Свободата и демократичният принцип на свободен избор при учредяването или членуването във вече учредено сдружение има своите положителни черти. Въпреки това обаче се наблюдават и някои недотам позитивни характеристики на безразборното регистриране на спортни клубове и организации. От една страна „роенето” им се обръща срещу самите учредители и управляващи съответното сдружение – спортен клуб. Както е известно финансовото и кадрово обезпечаване на клубовете, особено на работещите с подрастващи, се оказва непосилно бреме, взимайки предвид особеностите на самоиздръжката на спортните клубове. Огромната част от тях разчитат единствено и само на издръжката на съответната община и евентуално на символичните средства от федерацията в която членуват, както и от заплащане на такси от спортуващите в тях.

Както споменахме по-горе днешното законодателство дава абсолютна свобода на регистрирането на юридическо лице с нестопанска цел, каквито са и спортните клубове. Какво се случва обаче при овластяването с тази свобода. Веднага след съдебната регистрация и евентуалната регистрацията в регистъра към Министерство на правосъдието, както и тази в съответната спортна федерация, които са сравнително лесно изпълними дейности, съответният спортен клуб с пълно право

започва да изисква от общинското ръководство да му предостави безвъзмездно ползване на спортни бази и включването на клуба към финансираните от общината други спортни клубове. Ако хипотетично предположим, че в един областен град има една общинска спортна зала, а в същото време има регистрирани по един и същи вид спорт 2-3-4 клуба, като такъв казус бъде издигнат не само за един вид, а за няколко вида спорт, то със сигурност това води само и единствено към невъзможност на общинското ръководство да обезпечи по отношение на материално-техническата база всички тези клубове с един и същ предмет на дейност. Ако се погледне от страната на спортните клубове тази ситуация също не е с положителен баланс.

Основните източници на собствени средства за клубовете е месечният членски внос на всеки спортуващ в тях. От гледна точка на конкуренцията, то големият брой предлагащи спортни услуги клубове би трябвало да води до по-високо качество на тези услуги. Имайки предвид обаче, че почти всички клубове разчитат на общинската спортна база, то в това отношение не може да се говори за конкуренция в чист вид, тъй като предлаганата материална база е една и съща, без значение в кой клуб спортува детето. Другият елемент от конкурентноспособността е човешкият ресурс. Треньорите в спортните клубове са хората, пряко относими към спортно-състезателната дейност в тези структури. За да има обаче най-добрите треньори при себе си, съответният спортен клуб трябва да има финансовата възможност, за да обезпечи тяхното заплащане. Получаването на този т.нар. „омагьосан кръг”, в който спортните клубове се развиват сравнително хаотично, без ясна национална стратегия и регламент в тази насока, води до невъзможността да се изпълняват от една страна нормативните разпоредби, а именно общините да подпомагат всички регистрирани и развиващи дейност спортни клубове, от една страна и от друга предлагането на качествени спортни услуги и задоволяване потребностите на търсещите такива услуги, в това число и учачи. Използвайки този хаос и нерегламентираност в сферата на физическото възпитание и спорта, много фирми, основно от туристическия бранш заемат нишите в организирането на свободното време през ваканциите, предимно в морските и планински курорти посредством предлагането на различни спортни мероприятия. А както е известно единствена цел на тези фирми е извличане на максимална печалба от настаняване, изхранване и комисионни от различни туристически услуги, предлагани на спортните отбори. Реализираните, понякога огромни средства, от тези дейности не се връщат по никакъв начин в системата на физическото възпитание и спорта, а се изразходват според нуждите и потребностите на собствениците на тези туристически фирми.

Паричните потоци от тези спортни дейности вместо в спортни асоциации, клубове и други сдружения с такава дейност, отиват в търговски фирми, свързани с туристическия бранш.

Тези проблеми и взаимоотношения сме представили на сх. №1 и сх. №2. Примерните схеми дават ясна представа за начините на реализиране на огромни печалби от туристически агенции и туроператори и отклоняването на тези средства за сметка на спортните клубове и организации, професионално ангажирани в сферата на физическото възпитание и спорта.

Схема №1

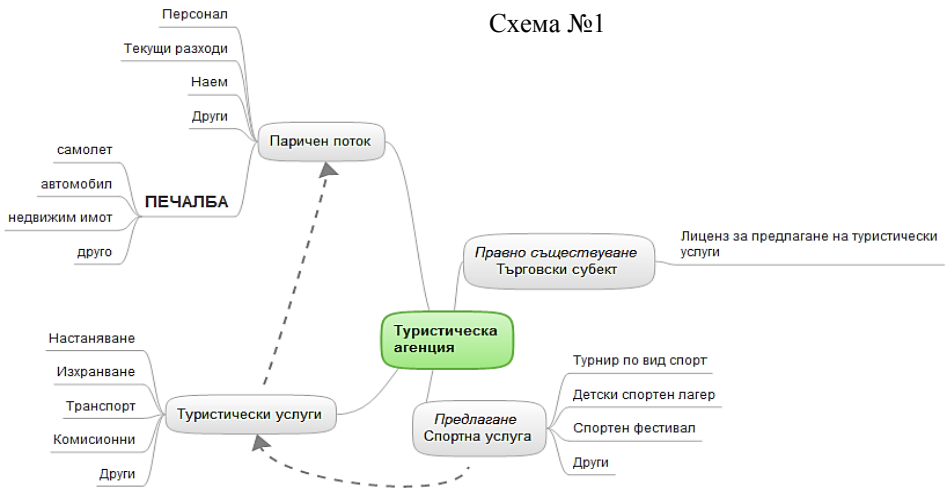
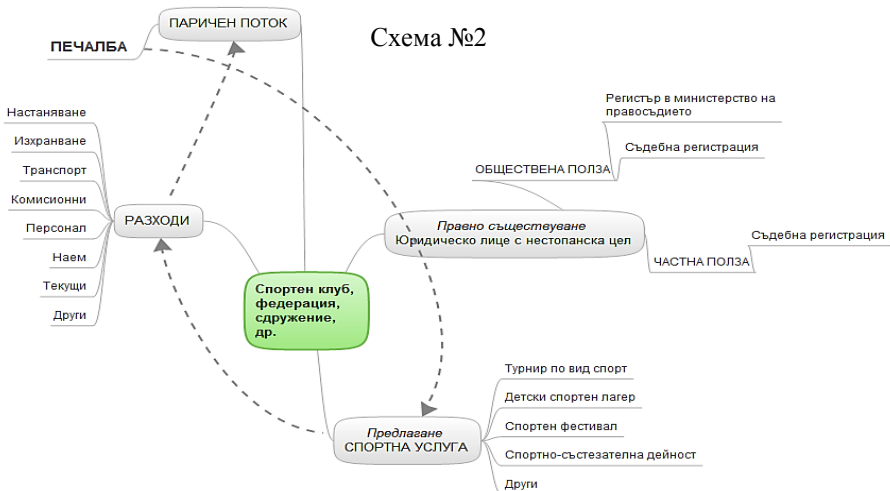

Схема №2

Направеният от нас каузален анализ на специализираната литература по проблема за извънкласните форми на занимания с физически упражнения и спорт, както и нашият дългогодишен опит в прилагането на някои от формите за реализация на тази дейност⁸ стигнахме до необходимостта от систематизиране и подреждане по определени критерии многообразието от подходи и начини за реализиране на извънурочните и извънучилищни форми по физическо възпитание и спорт. Предлагаме по-долу нашето виждане и опит за класификация в тази насока.

⁸ Асоциация за физическо възпитание, спорт, танци и рекреация. www.apesdar-bg.org

Графика №1
КЛАСИФИКАЦИОНЕН МОДЕЛ НА ИЗВЪНУРОЧНИТЕ ДЕЙНОСТИ ПО
ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

Организатор	Финансиране	Продължителност	Място на провеждане	Характер	Честота
спортен клуб/ ЮЛНЦ	държавно	краткосрочни	училищен район	развиващ	дневни
училище	общинско			развлекателен	
община	проектно	средносрочни	градски район	здравно- профилактичен	седмични
държавен орган	спонсорство/ дарения		областен район	рекламен	
други ЮЛ – ЕТ, ООД, ЕООД и т.н.	само- финансиране	дългосрочни	национално равнище	смесен	периодични
смесен тип	доброволчество				
	смесен тип				

II.2. Резултати от предварителното проучване на проблема за извънурочните дейности по физическо възпитание и спорт

Резултати и изводи от анкетното проучване

С оглед реализиране на конкретните експериментални дейности и постигане на търсените резултати беше необходимо провеждане на предварително анкетно проучване. То беше осъществено в 6-то СОУ “Иван Вазов”, град Благоевград и начално училище “Св.Св. Кирил и Методий” гр. Троян с ученици от 4-ти клас, техните родители и някои учители от различни училища. В експеримента участваха общо 100 деца, 72 родители и 28 учители.

От отговорите на учениците можем да направим обосновано предположение, че те обичат изключително много заниманията по физическо възпитание и спорт, както в училище, така и извън него. 76% от анкетираните са участвали в някакво ученическо спортно състезание, а 90% от всички, дори от тези, не участвали досега, имат желание за участие в такъв вид спортни дейности.

В резултат от така проведеното анкетно проучване можем да направим следното **обобщение**:

Учениците обичат часовете по ФВиС (99%), имат нужда от всекидневни такива (75%), както и желаят да се занимават със спорт в извънчасни форми (83%). Състезателният елемент се предпочита от децата (90%), а наученото в часовете по ФВиС го прилагат извън училище 89% от анкетираните. Родителите разбират важноста на часовете по ФВиС, като 99% от тях се интересуват как се справят децата им. В този смисъл обаче се къса връзката между родителя и учителя, тъй като 81% от родителите се информират от своите деца, едва 6% от учителя по ФВиС, а 8% и от двамата. Положителното си отношение към предмета ФВиС демонстрират на родителите си 95% от децата, а 88% от родителите одобряват увеличаването на броя часове. Желанието на учениците да се занимават със спорт извън редовните часове се декларира от 86% от родителите. Третата страна – учителите, имат проблем с провеждането на извънчасни форми по ФВиС. От „тесните“ специалисти по ФВиС 70% смятат, че имат нужната подготовка за провеждане на такива допълнителни форми. Останалите 30% неясно защо, смятат че не могат да се справят с това предизвикателство. Още по-тревожно е състоянието с учителите „неспециалисти“, като едва 55% изразяват готовност за провеждане на извънчасни спортни занимания.

В тази насока може да се отправи препоръка за насърчаване на учителите към перманентно усъвършенстване и повишаване на тяхната квалификация, особено по отношение на извънчасните форми. Това важи с още по-голяма сила, имайки предвид от една страна огромното мнозинство от ученици, които искат ежедневно да спортуват, от друга страна също такава мнозинство от родителите го желаят и подкрепят децата си в тази насока, а от трета страна 100% от учителите са ЗА увеличаване на часовете по ФВиС. Тъй като обаче такава увеличаване не се случва, а и няма индикации някога изобщо да се случи, то насищането на детската двигателна активност може да стане целенасочено и организирано само и единствено в извънчасни/извънучилищни форми на занимания.

❖ Анкетно проучване с експерти към РИО и учители по ФВиС.

В това анкетно проучване и събеседване, взеха участие общо 20 човека – 7 учители по ФВиС, като един от тях изпълнява и длъжността „експерт“ към РИО, 13 експерти към РИО (единият работи и като учител по ФВиС) и един не посочил заемащата от него длъжност. Целта на проучването беше да бъде изведена гледната точка на държавните контролни органи, каквито са експертите към РИО на МОН и на тази основа да се изградят съответните изводи и полезни препоръки за системата на физическото възпитание и спорта, в частност нейните извънкласни и извънучилищни организационно-структурни форми.

Възможността за разкриване на длъжността „Училищен спортен координатор“ наложи да изследваме и възможностите за позиционирането му в административно-структурно отношение. Тук вариациите са по-ярко изразени, като най-голям процент отговорили има за въвеждането на такава длъжност на територията на една община (40%). Следващата по тежест възможност е това да става целесъобразно, в зависимост от броя на учениците, т.е. в по-малки общини може да бъде само един, но в големите такива логично би било да бъдат повече, оптимално на възможностите за извършване на своите задължения. Получените проценти са повече от 100%, тъй като въпроса е от отворен тип и има възможност за даване на повече от един отговор.

В заключение може да обобщим, че времето през ваканциите почти не се използва за организирани спортни извънкласни дейности с учениците. Информационното систематизиране и използване възможностите на компютърните технологии и Интернет пространството за популяризиране са много слабо звено в системата на извънкласните спортни дейности. Въвеждането на длъжността „Училищен спортен координатор“ в образователната система ще повиши нейната ефективност, най-вече в областта на извънкласните дейности, ще допринесе за по-цялостното постигане целите и задачите на физическото възпитание и спорта, както и ще подпомогне удовлетворяването на естествено-биологичните и емоционални потребности на подрастващите.

II.3. Човешкият ресурс като фактор за реализиране на извънкласните дейности по физическо възпитание и спорт

Направеното от нас проучване и натрупаният практически опит ни дава основание да смятаме, че учителят по физическо възпитание и спорт трябва да бъде в ролята на експерт по двигателна активност на учениците и да изпълнява следните отговорности.

- ❖ Да бъде активен член на училищния здравен комитет (ако има създаден такъв)
 - Подпомага процеса на оценяване и планиране в училището
 - Активно се запознава с възможностите за физическа активност в съответния общински район и ги популяризира
- ❖ Служи като източник на ресурси и подкрепа за класните ръководители
 - Информира класните ръководители относно нуждата и ползите от добавяне на малки периоди за двигателна активност по време на учебния ден
 - Предоставя ресурси и инструкции на класните ръководители

- Подпомага учителите в разбирането и внедряването на подходящи практики за двигателна активност
- Предоставя на учителите възможности за ангажиране в двигателни занимания преди или след училище
- ❖ Организира общоучилищните спортни дейности
 - Планира общоучилищните дейности като ден на атлетическите занимания, забавни игри, здравно-профилактични програми, сутрешни паузи за физически упражнения
 - Насърчава програми за набиране на средства, популяризиращи и подпомагащи двигателната активност
 - Планира преди и след училищните спортни клубове и училищния спорт⁹.

Програмите по физическо възпитание имат отговорността да формират умения, нужни на учениците да се занимават с двигателни дейности извън часовете по физическо възпитание и умения за такива занимания през целия живот. Ако едно дете е уверено в своите умения, то обикновено няма колебания да си играе, обаче тези с недоразвити умения, особено в горните класове, са по-малко склонни да участват в групови занимания, поради страх от провал и евентуални подигравки¹⁰. Друга роля на учителя по физическо възпитание е да насърчава и мотивира учениците да бъдат двигателно активни. Има много начини да стане това, включително популяризиране на обществени дейности, възлагане на домашна работа с двигателна активност или домашни забавления, показване на интерес към извънкласните спортни занимания в които децата участват, както и личният пример на учителя. Съществуват многобройни дейности в общественото пространство, които популяризират и подпомагат двигателна активност, като организирани развлекателни спортове, уроци по танци, гимнастически програми, бойни изкуства и др. Мястото за афиши в спортния салон, училищният интернет сайт, както и всякакъв вид редовни съобщения са най-лесният начин за популяризиране на тези възможности. Учителите по физическо възпитание биха могли също така да помолят класните ръководители да изпратят на децата вкъщи календар за двигателна активност заедно със списъка на книгите за четене през лятото.

Насърчителните и поощряващи думи са много прост и ефикасен начин за подпомагане и популяризиране на двигателната активност. Такива думи са особено необходими за сегашното поколение, живеещо в условията на намалена двигателна активност. Децата просто трябва да бъдат попитани относно тяхната ангажираност в спортни занимания и да бъдат похвалени за това свое участие. Личният пример на учителя по физическо възпитание е друг начин за мотивиране на учениците да бъдат двигателно активни. Спортната фигура, спортният дух на учителя оказва положително влияние, особено когато той периодично споделя с учениците как сам поддържа своята физическа форма. Чрез максимално използване на времето в часовете по физическо възпитание и спорт, подпомагане на учениците в преноса на умения и дейности от

⁹ The Role and Responsibilities of the Physical Education Teacher in the School Physical Activity Program; Judith Rink, Tina Hall, and Lori Williams;

¹⁰ Пак там

часовете в извънкласни игри, както и полагането на усилия за мотивиране на децата да бъдат физически активни, учителят по физическо възпитание може в значителна степен да подпомогне нуждите на децата от ежедневна двигателна активност¹¹.

❖ Училищен спортен координатор

Училищен спортен координатор (от англ. *School sport coordinator*) и Спортен координатор (ам.англ. *Athletic coordinator*) съществуват като професия в редица предимно англоезични държави, като Англия, Уелс, Ирландия, САЩ, Австралия, Нова Зеландия и др. Профила на тази длъжност се определя според спецификата на конкретната страна, но като цяло той се характеризира най-вече с предоставяне на компетентна организационно-методическа помощ в извънкласните и извънучилищни спортни занимания.

Базирайки се на натрупания ни спортно-педагогически опит, както и проведените изследвания ни насочват към характеризиране на длъжността „Училищен спортен координатор“, като отговорник за подобряване на възможностите за училищен спорт, включващи координация и разработване на следучилищни дейности, вътрешноучилищни и междуучилищни състезания и клубни връзки, взаимовръзка с местната общност и партньорски училища. Освен това училищният спортен координатор носи отговорността да въвлече и ангажира повече млади хора в спорта. Обобщено можем да определим изискванията за училищния спортен координатор в началното училище, като притежаващ следните умения и интереси: 1) Да притежава разбирания за значимостта на физическото възпитание и училищния спорт; 2) Да има ясни разбирания за началната училищна степен; 3) Да притежава отлични комуникативни умения; 4) Да притежава отлични организационни умения; 5) Да бъде уверен във взаимоотношенията си с хора от всички възрасти, способности и произход; 6) Да умее да вдъхновява и мотивира хора; 7) Да разбира взаимовръзките в спортната общност; 8) Да притежава отлични умения в работата с партньори.

¹¹ The Role and Responsibilities of the Physical Education Teacher in the School Physical Activity Program; Judith Rink, Tina Hall and Lori Williams; август, 2011

III. МОДЕЛИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЯ НА ИЗВЪНУРОЧНАТА ДЕЙНОСТ ПО ФИЗИЧЕСКО ВЪЗПИТАНИЕ И СПОРТ

III.3.1. Извънурочни спортни занимания в условията на училището

Училищната територия е тази, в която децата се чувстват най-уверени и спокойни. От своя страна учителят по Физическо възпитание и спорт най-добре познава своите ученици и би трябвало да притежава най-успешното педагогическо майсторство в провеждането не само на учебните часове, включени в програмата, но и във воденето на извънкласни занимания в тази сфера.

Резултатите от нашето проучване чрез проведените анкети, беседи, наблюдения, фокус група, както и нашият практически опит показва, че от организационна гледна точка най-лесна за реализиране е извънурочната дейност в условията на училището. Независимо от това обаче тя е често пренебрегвана и оставяна на самоинициативата на учениците.

В ролята си на училищен спортен координатор, под формата на експеримент, заедно с учителя по физическо възпитание организирахме и проведохме следните извънурочни спортни занимания:

1. С отделен клас (вътрешно класни)¹²
2. Между два и повече класове¹³
3. Училищен спортен празник¹⁴
4. От организационна гледна точка заниманията протечекоха по следния начин:

Съобразявайки се със спецификата и възможностите на училището, желанията на учениците и своите компетенции, учителите избират методиката и конкретните методични единици – видовете спорт и игри, които да бъдат използвани в състезателна среда за предоставяне на максимално удовлетворение у децата от проведената извънкласна спортна дейност.

С експериментална цел проведохме спортни занимания с учениците от 9-то ОУ „Пейо Яворов“, гр.Благоевград, като през месец май се провеждаше училищен спортен празник за всички желаещи да се включат.

Начина на организация сме показали на граф. №2, №3 и №4. Вътрешнокласните състезания бяха проведени от учителите „многопредметници“, повечето от които са и класни ръководители, състезанията между класовете организирахме и проведохме заедно с учителя по „Физическо възпитание и спорт“.

¹² Вътрешно класни състезания в IX ОУ „Пейо Яворов“

¹³ Между класовете в IX ОУ „Пейо Яворов“

¹⁴ Училищен спортен празник в IX ОУ „Пейо Яворов“

❖ Организационно-структурен модел за провеждане на празника
УЧИЛИЩЕН СПОРТЕН ПРАЗНИК

В организацията на училищния спортен празник логично трябваше да се включат всички звена в училищната организация на работа – учители, училищно ръководство, помощен персонал, училищен спортен координатор.

**ИКД в
училищна
среда**

Графика №2

Училищен спортен празник, организиран и проведен в почти пълна степен от един учител по „Физическо възпитание и спорт“ и с минимално съдействие на учителски и ръководен екип на училището. Дейностите, предвидени и реализирани в спортните празници бяха следните: футбол, колоездене, баскетбол, 50м. гладко бягане, а накрая празника завършваше с народни танци. Голяма част от учениците бяха изявиали желание и се включваха в няколко дисциплини, поради което те се провеждаха една след друга, а не едновременно по няколко дейности.

В програмата на спортния празник се проведе и състезание по баскетбол между учители от училището и присъстващите на празника родители на част от децата, като тази дейност донесе изключително много силен емоционален заряд за всички присъстващи и най-вече на учениците.

Участващи в спортния празник са ученици от 3-8 клас, като се провеждат състезания по баскетбол, футбол, колоездене, лека атлетика – 50м. спринтово бягане. Отчитайки спецификата на училището, контингента деца, техните интереси и възможности, учителя по предмета „Физическо възпитание и спорт“ подбира и подрежда най-рационално видовете дейности за проведения спортен празник.

Предварително планираното мероприятие включва и уведомяване на родителите на учениците, както и готовността на самите родители да участват в състезанията. Най-голям интерес и желание от страна на родителите има към участието им в състезание по баскетбол.

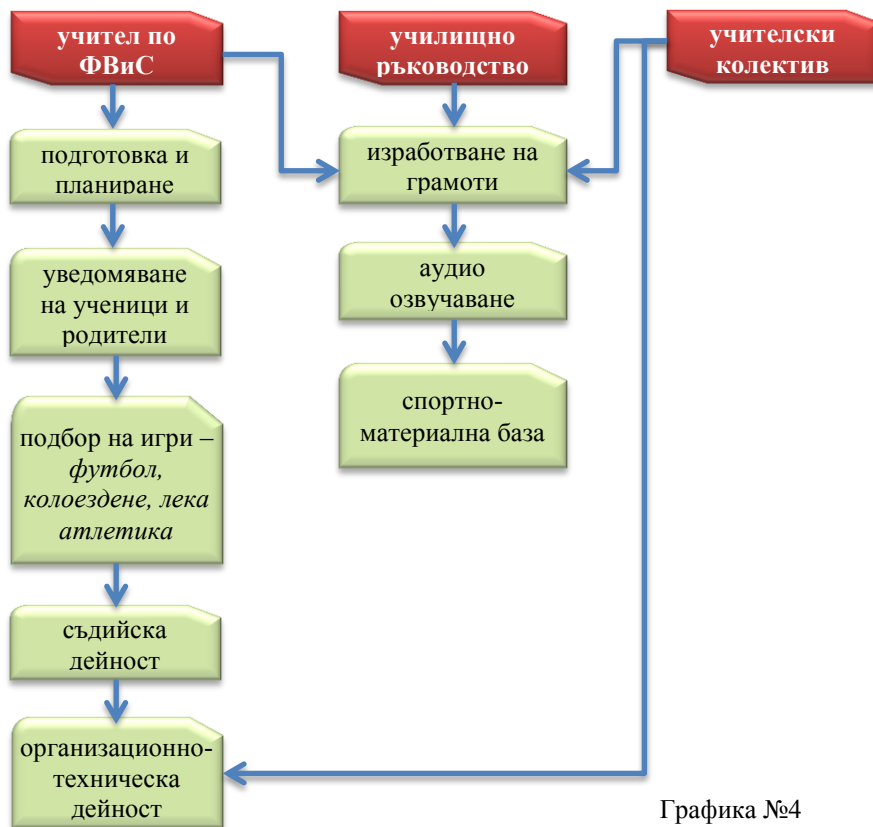
Графика №3

Сформират се два отбора от смесен тип – мъже и жени, като самите родители осъзнават своята водеща роля във възпитанието на децата си и демонстрират в изключително висока степен принципите за честна игра и антидискриминиране по полов или друг признак по време на баскетболната игра. Този вид състезание с участието на родители е с ясно изразено емоционално насищане, като същевременно дава възможност на състезавалите се преди това ученици да си починат и по този начин да се включат пълноценно и в следващите състезания по колоездене и лека атлетика. След края на спортното мероприятие, всяка година се организира награждаване на участниците – най-добрите във всяка дисциплина и възрастова група.

Възрастовите групи бяха определени по класове, като в една група попадаха участници от един випуск. Наградите бяха поименни грамоти за победителите, както и грамоти за участие получиха всички участващи. Недобрата координация пролича и при надписване и връчване на грамотите. Участниците чакаха почти един час, за да бъдат изготвени грамотите и да се пристъпи към връчването им. Закономерно, предвид голямата пауза и времевият диапазон, около 12.00ч. на обяд, когато температурата на въздуха е вече доста висока, голяма част от участващите ученици и техни родители се бяха разотиили, децата не успяха в пълна цялост да се насладят на поощрителните

награди, предвидени за тях. Не се използва натрупаният опит от предишни години, а всяка година това забавяне в края на спортния празник се повтаря по един и същи начин.

Участвайки лично чрез оказване на помощ на учителя по „Физическо възпитание

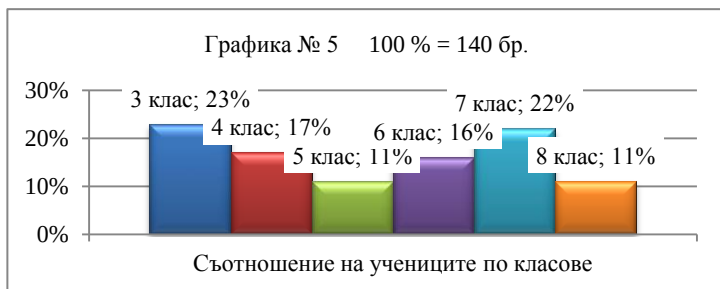
Графика №4

и спорт” в организирането и провеждането на три спортни празника (16.05.2009г.; 22.05.2010г.; 28.05.2011г.), бих могъл да изведа следните свои наблюдения:

- учителя по „Физическо възпитание и спорт” не среща почти никаква реална подкрепа в организацията на спортния празник от своите колеги – учители по други предмети.
- има какво още да се желае от ръководството на училището за по-добрата координация и провеждане на подобен род мероприятия
- материално-техническата спортна база в училището, особено откритите съоръжения, са в изключително лошо състояние, което пречи както на урочната, така и на извънурочната работа, доколкото тя съществува в това училище.

За установяване на ефекта от реализираните извънурочни спортни дейности ние проведохме анкетно проучване сред учениците, участвали в спортните занимания, както и SWOT-анализ. Получените резултати и техният анализ сме представили по-долу.

❖ Резултати от анкетното проучване

В настоящето анкетно проучване участие взеха ученици от 3-8 клас, като общият им брой е 140. Разпределението по класове е представено в графиката по-горе.

Чрез въпрос №1 от анкетната карта на учениците от IX ОУ „Пейо Яворов“, гр.Благоевград, целяхме да установим колко часа в седмичния им график се провеждат уроци по Физическо възпитание и спорт. 59% от отговорилите са посочили 2 часа седмично, а 37% 3 часа седмично. Донякъде тези отговори бяха очаквани, имайки предвид натрупания в годините проблем с малкото на брой часове по предмета. Редица световни организации, вкл. СЗО, препоръчват децата да получават минимум 60 минути ежедневна двигателна активност с умерена до висока интензивност.

Около половината от анкетираниите се занимават със спорт в училище, извън редовните часове по предмета ФВиС (51%), докато другата половина декларира, че не го правят (46%). Любопитното тук е, че няма ясно изразена тенденция в този показател, като това говори за непреднамереност в извадката (въпрос №3).

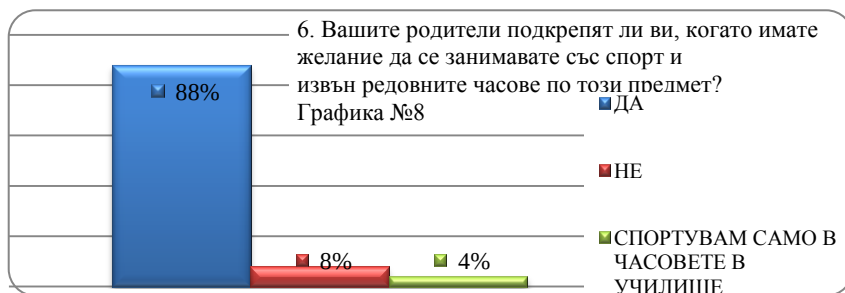
Интерес поражда и отговора на въпрос №4 от анкетната карта. Мнозинството от анкетираниите ученици не участват в никакъв училищен спортен клуб/отбор (81%), като едва 18% заявяват, че взимат такова участие. Би могло да се предположи, че този факт се дължи на обстоятелствата, че училището, неговото ръководство и учители не са особено активни в посока развитие на училищния спорт и сформирание на

представителни ученически отбори. Един от основните фактори е, че училището разполага само с един учител, водещ единствено часове по ФВиС от една страна, а от друга учениците са предимно с преобладаващ ромски произход.

При въпрос №5 картината е леко променена. Двойно повече от предходния

въпрос (37%) ученици участват в спортен клуб, който не е училищен. Това е типично доказателство на констатациите от въпрос №4, че ролята на училището е от изключително значение при предоставянето на възможности за извънкласни спортни дейности в ученически спортни клубове, а когато училището не ги предлага, то учениците търсят начин за запълване свободното време със спорт в други спортни клубове.

Родителската подкрепа играе много важна роля в развитието на детето, като в това отношение спортните занимания се ползват със солидна такава. 88% от анкетираните ученици заявяват, че родителите им ги подкрепят, когато имат желание да се занимават със спорт и извън редовните часове по предмета ФВиС. Този голям процент подкрепа можем да приемем като доказателство за разбирането от страна на родителите колко е важна ролята на повишената двигателна активност в развитието на тяхното дете.

От своя страна децата демонстрират своето силно желание за участие в извънкласни спортни дейности, като 81% от анкетираните посочват именно това свое желание (въпрос №7).

Естествените биологични потребности на децата кореспондират със силната родителска подкрепа за такива занимания, като в ръцете на училището е да предложи адекватни форми за тяхната реализация.

Въпрос №8 ни дава ясна представа за това, колко от анкетираните ученици са взели участие в спортния празник, организиран всяка година от училището. Положително са отговорили 67%, а 32% не са участвали в него.

Почти всички участвали в спортния празник деца (94%), са се включили в него поради силното им собствено желание за себедоказване и задоволяване на потребностите от движение и емоционална наслада.

Много голяма част от анкетираните ученици заявяват в отговорите си на въпрос №9, че са участвали и в други спортни състезания, преди този спортен празник (74%). Тук също се проявява активността на децата и желанието им за участие в различни форми на извънкласна спортна дейност.

На конкретния въпрос имат ли желание да участват в спортни състезания с техни връстници 89% категорично заявяват това свое желание. Отговорите на въпрос №10 са поредното доказателство за желанието на мнозинството от учащите се да спортуват и да се съревновават в състезателна среда. В ръцете на училището е да създаде такива условия, че да успее да задоволи тази естествено-биологична потребност на подрастващите.

Въпрос №11 от анкетната карта ни представя картината за това къде успяват учениците да спортуват извън редовните часове и извън училището. Най-големият брой отговорили сочат, че спортуват с приятели за удоволствие (53%), докато 35% от анкетираните членуват в спортен клуб. Едва 9% прекарват времето за спорт с родителите си, а 14% не спортуват изобщо.

Огромното желание на децата за целенасочени организирани спортни занимания се проявява и в отговорите на въпрос №12. В часовете по Физическо възпитание и спорт участват с голямо желание 92% от анкетираните.

Учителят, като водещ човешки фактор в организирането на спортни занимания, класни и извънкласни, бива оценен с *отличен 6* по шестобалната система от 81% от анкетираните ученици, а 15% дават оценка *много добър 5* на своя учител по Физическо възпитание и спорт.

СПОРТНИ ПРАЗНИЦИ – IX ОУ, Благоевград

Таблица №1

SWOT – анализ

Силни страни

1. Създаване на интерес в учениците за спортни занимания, както в часовете, така и извън тях.
2. Възможности за социални контакти между учениците, осъществявани в мултикултурна среда.
3. Предиизвикване на интерес у родителите към включване на своите деца в спортни занимания.
4. Даване на личен пример от страна на учителите, включвайки се в част от игрите.
5. Даване на личен пример от страна на родителите, включвайки се в демонстративна игра по баскетбол.

Слаби страни

1. Краткотрайност на спортното мероприятие – няколко часа в рамките на един календарен ден.
2. С организацията и провеждането е натоварен само един учител – този по „Физическо възпитание и спорт“.
3. Лоша спортна база на открито, граничеща с опасност за здравето на децата при използването ѝ.
4. Наличието в цялото училище само на един учител-„специалист“ по физическо възпитание и спорт.
5. Слаба популяризация преди и след мероприятиято.
6. Повтаряне на грешки, не използване на опита, натрупан в предишните години в организацията и администрирането на мероприятиято.

Възможности

1. Създаване на условия за поощряване и привличане на учениците към извънучилищни форми на занимания по физическо възпитание и спорт.
2. Възможност за преразглеждане на модела за провеждане и евентуалното увеличаване на дните за спортното мероприятие.
3. Възможност за увеличаване разнообразието от състезания и игри.
4. Подобряване на координацията при предварителното планиране и по време на самото мероприятие.

Заплахи

1. При евентуална липса или отслабнала мотивация от страна на организатора – учителя по „Физическо възпитание и спорт“, има възможност за проваляне на спортния празник.
2. Липса на заместник на учителя-организатор, при нужда от негова страна да отсъства.
3. Отсъствие на каквито и да било извънкласни спортни мероприятия, ако от ръководството на училището не се обърне по-голямо внимание и не се окаже помощ.

В училищна среда през учебната година има много възможности за реализация на извънкласни спортни дейности, но за съжаление тези възможности не се

използват пълноценно по обективни и субективни причини. Личната мотивация на учителите, както и финансовата такава, са от изключително голямо значение за успешно и целенасочено реализиране на тези дейности, като това почти в пълна степен е от компетенциите на училищните ръководства. От своя ограничен бюджет, те преценяват по целесъобразност как да бъдат изразходвани поверените им средства, като много често извънкласните занимания по физическо възпитание и спорт не биват разпознавани за потенциален потребител. Спортната материална база на училището също играе много важна роля от една страна за желанието и интереса на учениците за занимания в учебно и извънучебно време, и от друга за опазване на тяхното здраве по време на използването ѝ.

III.3.2. Извънурочни спортни занимания в условията на общината

Нашите проучвания показаха, че ако училищните ръководства имат най-различни ограничения за провеждането на извънурочни спортни занимания (делегирания бюджет, липса на мотивация на учителите за участие в извънурочна дейност, спортна база и др.), то за инициативата на Общината в тази посока няма ограничения. Като положителен пример в това отношение може да посочим проведената с наше активно участие „Общинска ученическа спортна Олимпиада„ (18.05.2010г. – 16.06.2010г.) в гр.Кюстендил, която се организира в рамките на разработен и спечелен проект пред Министерството на образованието, младежта и науката, Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, както и проведената в община Сатовча, с.Кочан – „Общинска ученическа спортна Спартакиада“

❖ Организационно-структурен модел на проведената спортна Олимпиада – гр. Кюстендил.

Олимпиадата се проведе след спечелен проект по «Схема за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ „Да направим училището привлекателно за младите хора“. Като начална дата беше зададена 21.10.2009г., а датата на приключване е 21.10.2010г. Партньор по проекта на общинската администрация е спортно училище „Васил Левски“, Кюстендил.

Проектът е на стойност 331 113, 84 лв., като в него са включени състезания по осем вида спорт – футбол, волейбол, стрийтбол, лека атлетика, колоездене, аеробика, ориентиране с туристически походи, както и бадминтон.

По време на реализирането му във всички училища са създадени групи, където са провеждани занимания по спорт в извънучебно време по 2 астрономически часа седмично от учителите по физическо възпитание и спорт още от края на 2009 година. В тези групи са участвали 276 ученици от начален, среден и горен етап на образование.

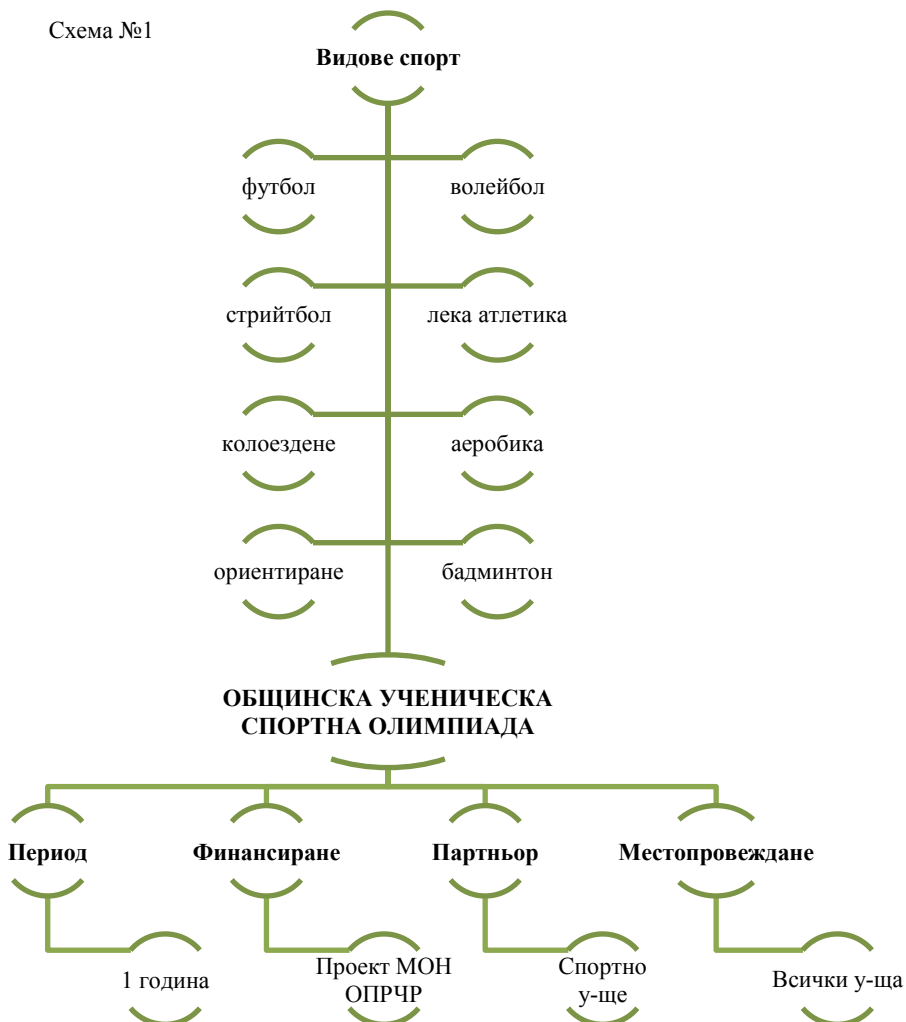
За олимпиадата, всеки ученик трябва да избере един вид спорт, в който да се включи. За всяко дете беше предвидено да има награди- фланелка, шапка и грамота. Стимулирани са победителите в отделните видове спорт, а всяко училище получава оборудване за спорт.

3 406 деца от 1 до 12 клас са включени в проекта „Общинска ученическа спортна олимпиада” в Кюстендил. Те са от всичките 11 общински училища и Спортно училище "Васил Левски".

С помощта на учители и треньори са организирани турнири по футбол, волейбол, стрийтбол, лека атлетика, колоездене, масова аеробика и бадминтон, както и туристически походи. За изпълнението на проекта са закупени много спортни пособия и технически средства, които сега остават за тяхно ползване.

290 медали и 16 комплекта купи са раздадени от кмета на община Кюстендил по време на закриването на Общинската ученическа спортна олимпиада на 16.06.2010г.

Схема №1

❖ **ОБЩИНСКА УЧЕНИЧЕСКА СПОРТНА СПАРТАКИАДА -с.Кочан, общ. Сатовча**

✓ **Организационно-структурен модел за провеждане на Спартакиадата**

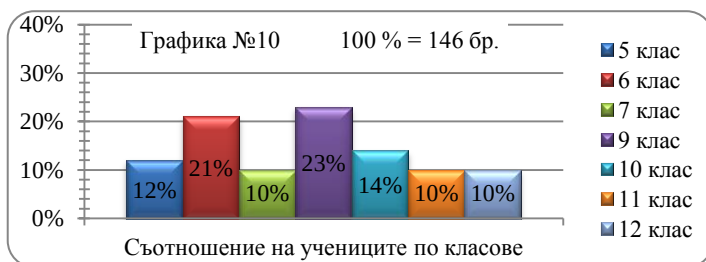
Общинската ученическа спортна „Спартакиада“ беше реализирана и се реализира успешно вече няколко години от училищата в населените места на община Сатовча, с активното съдействие и помощ на общинското ръководство. За целите на експерименталната изследователска работа ние взехме активно участие в организирането и провеждането ѝ. Създател и основен идеен носител на това извънкласно спортно мероприятие се явява СОУ „Христо Смирненски“, с.Кочан и поточно неговият директор, както и учителя по Физическо възпитание и спорт, а характерна черта за успеха на Спартакиадата е тяхната личностна мотивация и всеотдайност. В дейностите бяха включени състезания по футбол, волейбол, баскетбол, тенис на маса, лека атлетика и шах-мат. Всички участници, като кмета на общината, директора на училището, учителите, учениците и родителите им се отличаваха с

висока мотивация и положително отношение към организирането и провеждането. Училището предостави своята спортна база за провеждане на всички дейности, като при взаимодействието между институциите беше осигурено финансиране за награди, уреди и пособия от община Сатовча и от неправителствени организации. В организационен план беше предвидено всяка година Спартакиадата да бъде организирана и провеждана на ротационен принцип от всички населени места в общината, като ученици от всички желаещи училища от тези населени места участват в състезанията.

За установяване на ефекта от реализираните извънурочни спортни дейности ние проведохме анкетно проучване сред учениците, участвали в спортните занимания, както и SWOT-анализ. Получените резултати и техният анализ сме представили по-долу.

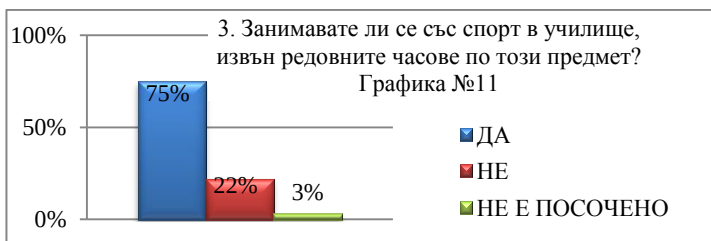
❖ Резултати от анкетното проучване

В анкетното проучване от с.Кочан участваха учаци в СОУ "Христо Смирненски" от 5-ти, 6-ти, 7-ми, 9-ти, 10-ти, 11-ти и 12-ти клас, като 65% от тях участвали в общинската ученическа спортна Спартакиада. Съотношението между момчета и момичета е почти равен – 70 момчета и 67 момичета, 9 човека не са посочили своя пол.

Въпрос №1 и въпрос №2 от анкетната карта на учениците от СОУ "Христо Смирненски", с.Кочан, целят от една страна да дадат ясна представа за това колко часа седмично организирани занимания по Физическо възпитание и спорт имат те, а от друга страна дали тези занимания са им достатъчни и задоволяват техните нужди и потребности от игри, забавления и физическо натоварване. Очаквано, мнозинството от учениците (58%) са посочили само 2 часа седмично, а 30% имат три часа задължително по разписание провеждане на часове по ФВиС. Едва 7% посочват, че разполагат с 4 часа седмично за този учебен предмет.

Предполагаме, че тези 7% от учениците имат един час допълнително занимания в извънкласни форми, изхождайки от факта, че учителя им по ФВиС е изключително активен и се занимава допълнително с тях по свое собствено убеждение, че часовете не достигат на децата, за да бъдат те удовлетворени физически и емоционално. Съвсем закономерна е и тенденцията в отговорите на въпрос №2. На 38% от анкетираните ученици тези часове са им достатъчни, докато на 66% от тях часовете трябва да бъдат през ден или всеки ден.

За недостатъчността на спортните занимания в учебно време от една страна и нуждата на децата от движение от друга говорят и резултатите от въпрос №3. 75% от анкетираните посочват, че се занимават допълнително със спорт в училище, извън редовните часове по предмета.

Впечатление правят и отговорите на следващия въпрос №4. От всички запитани ученици 66% не участват в училищен спортен клуб, като едва 32% вземат такова участие. В тази връзка, взимайки предвид и отговорите на предходните въпроси, може да се направи обосновано предположение, че мнозинството от децата обичат да спортуват редовно, но го правят по-скоро за удоволствие, отколкото за печелене на награди. В този смисъл за тях важат принципите на олимпизма, че е по-важно участието, отколкото задължителното печелене на състезания и игри.

Сходни с въпрос №4 са и отговорите на въпрос №5. Големият брой ученици не участват в спортен клуб, който не е училищен (74%), а едва 25% от анкетираните участват в такъв вид клубове. Тук може да се направи и анализ в посока на вида населено място. Характерно в това отношение е, че с.Кочан е малко населено място в сравнително малка община от селски тип.

Отношението на родителите е повече от показателно. 82% от учениците биват подкрепяни от родителите си, когато имат желание да се занимават със спорт и извън редовните часове по ФВиС (въпрос №6). Този факт говори, че важноста на тези занимания е добре разбрана от родителите и тяхното мнение е категорично – те подкрепят децата си, когато искат да спортуват, остава само някой да организира и провежда тези спортни активности.

От гледна точка на желанието в учениците да спортуват допълнително извън редовните часове, то те кореспондират напълно с родителската подкрепа. 81% от анкетираните ученици потвърждават, че имат такова желание, срещу едва 16% против. Отново се доказва тезата, че децата имат нужда от спортуване и повишена двигателна активност, а родителите ги подкрепят в това им желание.

От всички анкетирани ученици от училището-организатор на общинската ученическа спортна Спартакиада 65% са взели участие в нея, а 32% не са участвали. Този факт говори за непреднамереността при подбора на ученици за участие в това анкетно проучване. Също така резултата от този въпрос ни дава ясна представа за това, че въпреки, че само 65% от анкетираните са участвали, то това не е пречка 81% от предходния въпрос да имат желание да спортуват.

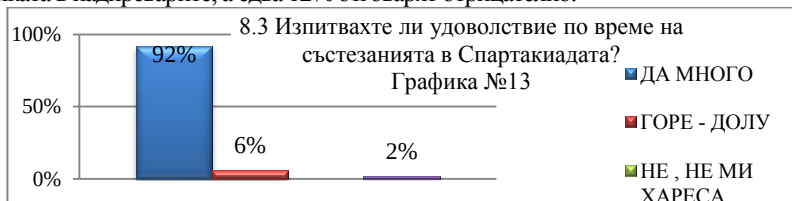

От положително отговорилите участвали в Спартакиадата, то почти всички декларират, че са взели участие тъй като са имали желание за това (87%). Впечатление прави и отговора на неучаствалите, но имащи желание да го направят (17%).

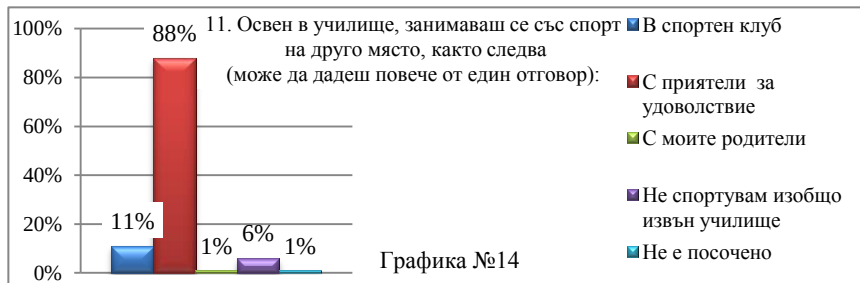
На въпрос №8.2 се вижда тенденцията, че 75% от участвалите в спортната Спартакиада са се подготвяли предварително за това свое участие, т.е. за тях това е било мотивация да спортуват усилено преди началото на състезанията.

Почти всички участвали ученици са изпитали истинско удоволствие от този вид извънкласна дейност (92%). Нито един не е изразил неудовлетворение от участието си в Спартакиадата (въпрос №8.3). Голяма част от анкетиранияте ученици са участвали и преди ученическата Спартакиада в други спортни състезания (61%), а за другите 38% това е било първо спортно състезателно предизвикателство.

Желанието за участие в спортни състезания със свои връстници е ясно изразено в отговорите на въпрос №10 от анкетната карта. 88% желаят да изпитат тръпката в надпреварите, а едва 12% отговарят отрицателно.

Спортуването за удоволствие е сред приоритетите на анкетиранияте ученици от СОУ „Христо Смирненски“, с.Кочан (въпрос №11). 88% отговарят, че спортуват със свои приятели за удоволствие, 11% в спортен клуб и едва 1% заедно с родителите си.

Тези отговори ясно кореспондират със спецификата на населеното място и хомогенността на населението. Традициите и ежедневието на родителите не са насочени към спортуване заедно със своите деца, но това не пречи да ги подкрепят с каквото могат те сами да правят това, видно от предходните въпроси в анкетната карта. Ясно изразено е желанието на децата да участват активно в часовете по ФВиС (въпрос №12). Почти всички (92%) декларират това свое желание, което за пореден път доказва, че трябва да се мисли в посока или увеличаване часовете по предмета, или организираната извънкласна спортна дейност. Предвид натовареността по другите учебни предмети и практическата невъзможност за увеличен брой учебни часове по ФВиС, то категорично това трябва да бъде в целенасочени, добре организирани и структурирани извънкласни занимания.

С последния въпрос №13 целяхме да открием каква е ролята на учителя, като човешки фактор в реализирането на спортните занимания, било то класни или извънкласни. Категорично се доказва, че учителя по ФВиС е един от най-обичаните и уважавани сред учениците, когато той върши своята работа добре и с любов. 76% от анкетирания биха го отличили с отличен 6 и 18% с много добър 5 по скалата за оценяване у нас.

В заключение от така проведеното анкетно проучване можем да направим следните изводи:

❖ *Часовете по Физическо възпитание и спорт в училище са крайно недостатъчни, с оглед покриване нуждите и потребностите на учениците. Часовете са недостатъчни и от гледна точка на здравната профилактика и препоръките за двигателна активност на световни организации в тази насока.*

❖ *Участието на децата в извънкласни спортни занимания е единствената алтернатива, от една страна предвид тяхното желание за участие в такива, а от друга страна желанието и подкрепата на родителите децата им да спортуват и участват в различни спортни предизвикателства. Такъв тип състезания действат на учениците стимулиращо за подготовка и спортуване през цялата година.*

❖ *Планирането и реализирането на общинската ученическа спортна Спартакиада е изключително успешен проект за училището-организатор, учителите по ФВиС и директора, които са основната движеща сила в този процес на подготовка и провеждане.*

❖ *Взаимодействието с местните власти и други партньори, когато те са положително настроени към такива ученически прояви, са предпоставка за успешно реализиране и доставяне на удоволствие сред участващите ученици.*

SWOT – анализ

СПАРТАКИАДА- с. Кочан

Табл. №2

SWOT – анализ

Силни страни

1. Създаване на интерес у учениците за спортни занимания, както в часовете, така и извън тях.
2. Възможности за социални контакти между учениците, както от училището в което учат, така и с ученици от другите училища в населените места от общината.
3. Ротационен принцип на ежегодното провеждане.

Слаби страни

1. Краткотрайност на спортното мероприятие – един ден.
2. В непълна степен ясно изяснени отговорности и задължения – училище-домакин, община, учители, други участващи училища, НПО.
3. Недостатъчна ангажираност от страна на родителите

Възможности

1. Възможности за адаптиране на програмата според условията на училището-домакин.
2. Възможност за преразглеждане на модела за провеждане и евентуалното увеличаване на дните за спортното мероприятие.
3. Възможности за откриване на нови източници на финансиране от община, държава, НПО и др.

Заплахи

1. При евентуална липса или отслабнала мотивация от страна на организаторите – училище-домакин и/или община, има възможност за проваляне на мероприятието.
2. Отсъствието на финансови средства и спонсори за обезпечаване на награден фонд (грамоти, купи, медали и др.) би могло да доведе до демотивация от страна на участващите ученици.

От така представените данни бихме могли да обобщим, че такъв вид училищни спортни Спартакиади са успешен модел на извънкласна работа. Този успех обаче зависи в много висока степен от личностната мотивация на организаторите, които с минимални средства успяват да се справят с провеждането.

III.3.2. Извънурочни спортни занимания на национално равнище

Резултатите от нашето проучването върху проблема за извънурочните практики в реализацията им на национално равнище ще представим в две посоки:

- Положителни практики от недалечното минало.
- Съставяне и апробиране на оригинален (авторски) модел за провеждане на извънурочна спортна дейност през лятната ваканция (на море, планина и др.)

А. Международен лекоатлетически четирибой „Дружба“

Разглеждайки някои положителни практики от недалечното минало несъмнено трябва да бъде подчертана ролята в развитието на извънкласните спортни дейности на международния лекоатлетически четирибой на дружбата.

Началото на **международния лекоатлетически четирибой на дружбата** е положено през 1955г., когато редакцията на полското списание „Швят млодих“ съвместно с Полския съюз по лека атлетика обявяват състезание за деца до 15-годишна възраст. В първите спортни надпревари стартират 359 800 полски ученици. Неочакваният успех и масовото участие на децата в четирибоя подтикват организаторите да разширят своята инициатива и зад границите на Полша, като поканят за участие в нея и приятели от други страни¹⁵.

В четирибоя през първата му година общо **стартират около 2 милиона деца**. През 1959 година България става шестата членка в семейството на четирибойците, което наброява вече 2 800 000 деца. 1960 година се характеризира с масовото участие, което надхвърля 4 500 000 ученици, а отборен победител става бургаското училище „Иван Вазов“ с треньор Тодор Пройчев.

През 1964 година участващите ученици доближават почти до 10 000 000. Изпълнителният комитет на Международния лекоатлетически четирибой на дружбата взема историческото решение да намали възрастовата граница на участващите в състезанието на 14 години. Това обаче не намалява броя на участващите, а напротив, броят на стартиращите достига 13 000 000 деца. Промяна в регламента на четирибоя се прави през 1973 година, като е взето решение за в бъдеще отборите да участват разделени – по шест момичета и шест момчета, които могат да бъдат от различни училища. Изпълнителният комитет вече се състои от 12 държави-участници, а в задочния кръг стартиращите деца наброяват 29 135 577, което се явява и най-ценният рекорд за това международно състезание.

Със своя характер като състезание, което включва четири от дисциплините на леката атлетика: 60м. гладко бягане, хвърляне на топка, дълъг и висок скок, а от 1977 година и бягане на средни разстояния, ученическият четирибой създава благоприятни условия за хармонично израстване на малките състезатели, като тази всеостранност в развитието на трениращите лекоатлетически четирибой е една от причините той да привлича толкова много почитатели¹⁶.

У нас лекоатлетическият четирибой „Дружба“ се е утвърдил като една многостранна, провеждана почти през цялата година спортна дейност, която започва в ученическият клас и завършва на международни състезания. В тези състезания се създават условия да се включат всички желаещи ученици от 11 до 14 години, разделени в две възрастови групи.

¹⁷Примерна схема за организиране и провеждане на състезанията в едно училище (един отряд):

¹⁵ Крум Рачев, Асен Милчев, Лазар Гочев; Изворът, изд. Народна младеж, 1978

¹⁶ Пак там

¹⁷ Пак там

Първи етап – вътрешнокласни (вътрешноотрядни) състезания между отбори в класа. В състава им могат да се включат по четири-пет момичета и още толкова момчета. Добре е продължителността на този етап да трае около един месец (примерно от 20.IX. до 20.X).

Втори етап – състезание между класовете (отрядите). В състава на участващите отбори се включват най-добрите състезатели от вътрешнокласните отбори. Състезанията се провеждат и за двете възрастови групи в продължение на около 15 дни. Препоръчително е този етап да завърши около 15.XI. Въз основа на този етап се съставя сборният отбор, който ще представя съответното училище в следващите етапи до републикански и международни състезания.

Отличителна черта на тези състезания е и това, че за представянето на града, окръга и държавата се борят ученици от едно училище, а не сборни отбори от съответният град, район или страна.

В периодите от месец януари до месец април се води усилена спортна подготовка на избраните вече състезатели, включени в отборите на всяко училище и се провеждат градски и окръжни състезания. През месец май се провеждат републикански състезания, а през месец юни една от страните, участнички в международните състезания, организира финалите на международния лекоатлетически четирибой „Дружба”.

Провеждането на международните състезания се съчетава с организирането на международен ученически лагер на дружбата, който се превръща в символ на солидарността на децата от целия свят и съдейства за установяване и развитие на връзките между ученически организации от всички страни.

Международният характер на състезанията по ученически лекоатлетически четирибой създава възможност всяка година да се срещат деца от различни националности. Най-добрите млади спортисти по такъв начин още в ученическата си възраст представят своята организация и родина. Едновременно с това те влизат в приятелски взаимоотношения с деца от другите страни и опознават техния живот. В това безспорно се изразява и интернационалното значение на тази промяна.

От решаващо значение за постигането на високи резултати в масовизирането на четирибоя е системната работа в училищата.¹⁸

11 – 14 годишната възраст е най-благоприятна за създаване на трайни навици за системни занимания с активен спорт, а четирибоят може да служи като стабилна основа за бъдещото израстване на състезатели във всички спортове. За реализация на тези възможности наред с положението от учителите труд, е необходима още по-активна намеса на специалисти от физкултурните (спортни) организации и дружества, изяви спортисти и треньори.

Не бива да се пренебрегват възможностите за насочване към тези училищни отбори на инструктори из средата на средната училищна степен. Те биха могли да бъдат ръководители на вътрешнокласните и училищни отбори.

¹⁸ Крум Рачев, Асен Милчев, Лазар Гочев; Изворът, изд. Народна младеж, 1978

Успехите в масовизирането на лекоатлетическия четирибой и повишаването на спортно-техническите резултати могат да бъдат гарантирани само на основата на единството и съгласуваността в работата на училището и специализираните звена в областта на физическото възпитание и спорта.

Ползвайки положителния опит от миналото в тази посока ние предлагаме следните работни модели, представени по-долу в графиките.

Схема №3

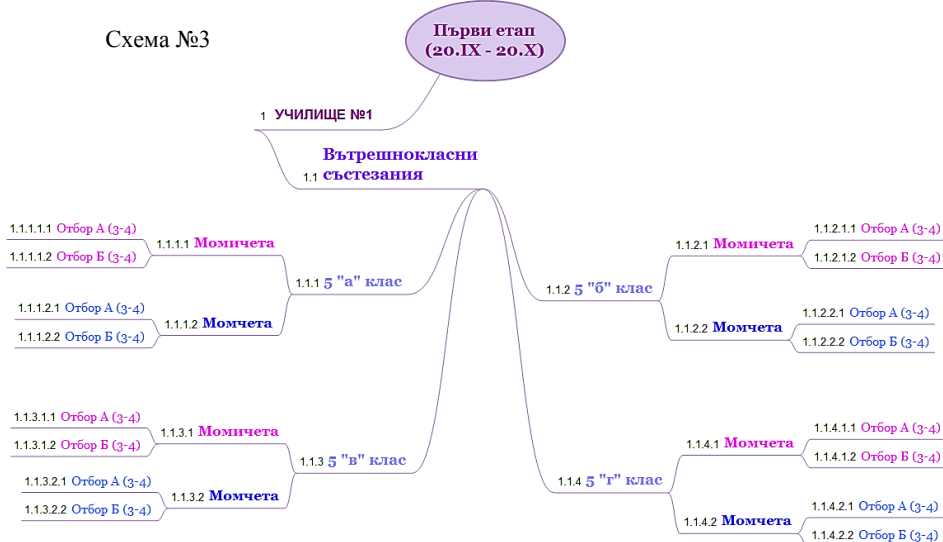

Схема №4

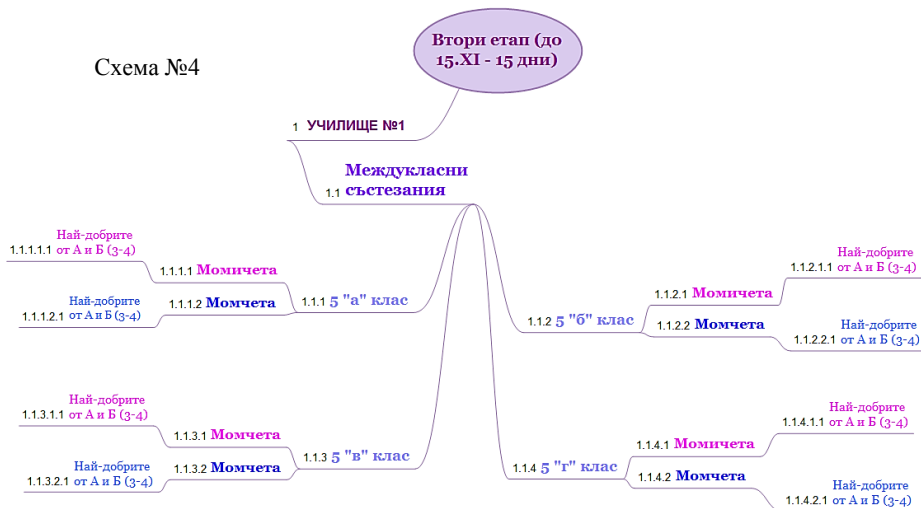

Схема №5

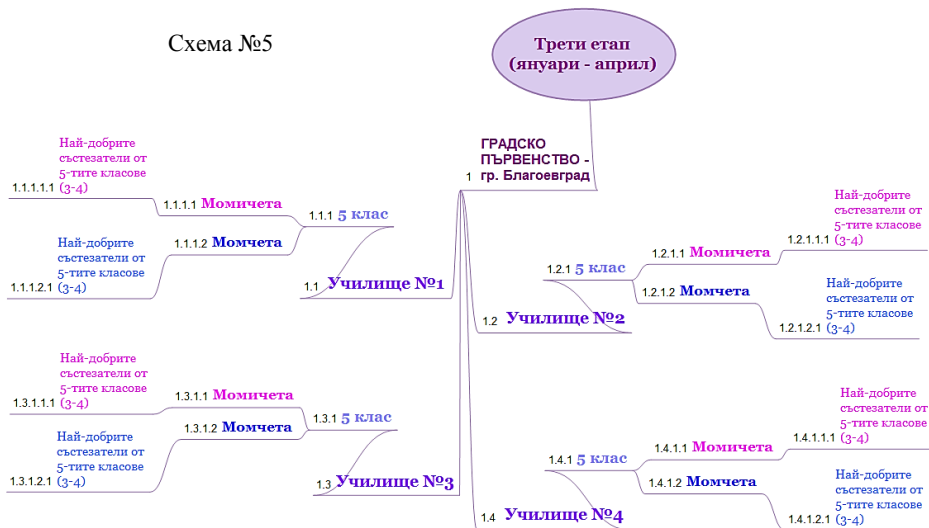
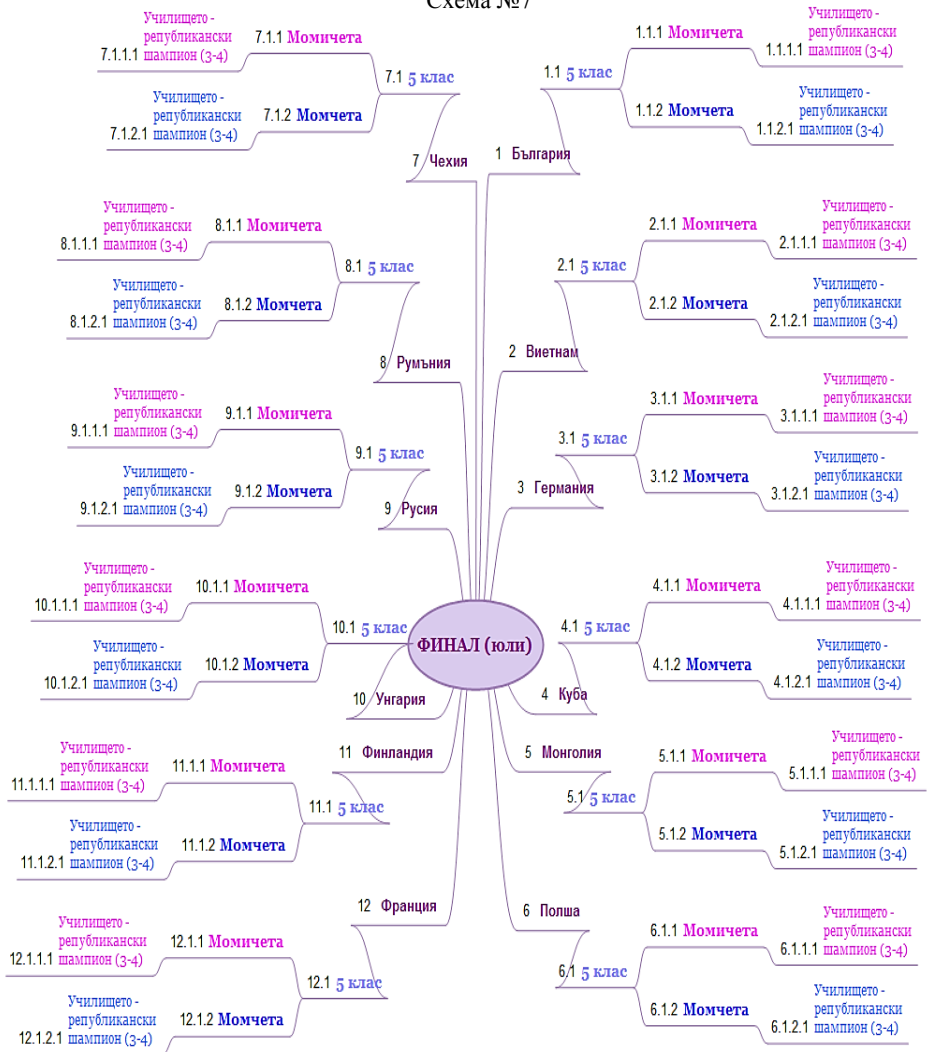

Схема №6

Схема №7

От представения модел може да се обобщи, че тази успешна практика има изключително масов характер от една страна, а от друга включва в себе си всички организационни форми – вътрешнокласни състезания, междуучилищни градски първенства, национални и международни финални състезания. При добри координация и сътрудничество този вид извънкласна спортна дейност би могла с успех да се приложи и в днешните съвременни условия на организация на учебната и

извънучебна работа. Финалният международен етап дава на учениците изключително много в личностен план, а именно – спортно-състезателна среда, общуване с връстници от много държави, опознаване културата и езика им, проявяване на толерантност и разбиране в мултикултурна среда и др.

Б. Съставяне и апробиране на оригинален (авторски) модел за провеждане на извънурочна спортна дейност през лятната ваканция (на море, планина и др.)

Идеята ни за създаване на условия за провеждане на извънкласни спортни занимания с деца през лятната ученическа ваканция се зароди през 2006 година, като същата година беше и първото проведено такова събитие. Системната и целенасочена работа от тогава до днес доведе до съответните резултати. Участие взеха подрастващи във възрастовия диапазон 11-18 год. от 15 държави, а именно – България, Македония, Черна гора, Кипър, Румъния, Босна и Херцеговина, Израел, Норвегия, Полша, Литва, Естония, Грузия, Украйна, Русия и Словакия.

Характерна особеност на организирането на свободното време през лятната ученическа ваканция се явява съчетаването на тази организация с допълнителните средства на физическото възпитание – слънце, въздух, вода. Съчетанието на тези фактори, съвместно с някои други, като възможността учениците едновременно да се забавляват край морския бряг, общувайки в неформална обстановка със свои връстници от други държави и да практикуват любимия спорт, доказвайки себе си на спортното игрище се явява мощно средство за организиране свободното им време посредством тези извънурочни форми на физическото възпитание и спорта.

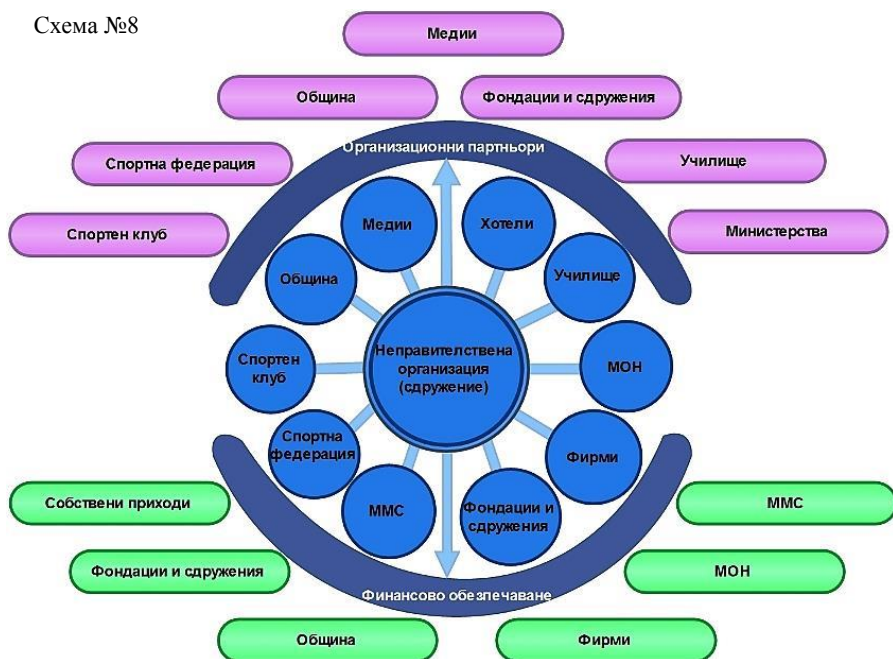
Представеният по-долу модел (схема №8) указва най-общата структура в организирането на спортен детски лагер край морето, а и не само там, като в конкретния случай е апробиран именно в български черноморски курорт вече 8 години.

На първо място следва да отбележим, че идейната постановка и основна организационна тежест принадлежи на неправителствена организация от типа на сдруженията с нестопанска цел, определени за извършване на общественополезна дейност¹⁹. Както бяхме обърнали внимание по-горе такива сдружения също са спортните клубове и федерации. За съжаление към настоящия момент българското законодателство не е предвидило тип сдружение – напр. асоциация, която не извършва спортно-състезателна и тренировъчна дейност да бъде вписвана в регистъра към Министерството на физическото възпитание и спорта като спортна организация. От нашия опит и апробиране обаче стигаме до извода, че организирането на спортни мероприятия през ваканциите и предлагането им като извънурочни спортни форми на занимания не е от най-успешните дейности на спортните клубове и федерации.

¹⁹ Асоциация за физическо възпитание, спорт, танци и рекреация. www.apesdar-bg.org

❖ Организационно-структурен модел

Схема №8

В конкретния случай ние представяме опита на асоциация, на която основната предметна област на действие е физическото възпитание и спорта, но по-скоро в частта организация и логистика на спортни мероприятия за деца, юноши и младежи, отколкото чисто клубната спортно-състезателна и тренировъчна дейност.

❖ Примерна схема на организация на ученически спортни международни мероприятия през лятната ваканция.

1. Зараждане на идеята и предварително проучване:

- под каква структурно-организационна форма планираме и имаме възможност да проведем желаните спортни и съпътстващи мероприятия: училищен спортен клуб, извънучилищен спортен клуб, студентски спортен клуб, друг вид сдружение, позволено от закона.
- какви са потребностите и желанията на децата, които смятаме да организираме за занимания с любимият им спорт.
- каква е материално-спортната база и технически средства, необходими за нормалното провеждане на планираните от нас дейности

- какви са възможностите за привличане на участници в тези занимания от друго населено място, различно от мястото на провеждане – друга община, област, националност

- могат ли да бъдат намерени партньори в организираното от нас мероприятие/-я, за финансово и организационно подпомагане

- къде, в кое населено място би било най-удачно провеждането на дейностите

- обмисляне на подходящите дати, на които да бъде проведено мероприятието, както и оптималният брой дни за тази цел

- други

На базата на описаните по-горе насоки на действие и при направена положителна преценка се преминава към стъпка две, а именно:

2. Планиране и предварителни организационни дейности:

- проучване и създаване на екип от специалисти за планиране и организиране на дейностите

- промотиране на планираните мероприятия сред подходящ контингент с цел набиране на доброволци (специалисти и неспециалисти) за оказване на адекватна според възможностите им подкрепа в предварителната и същинската част от провеждането на конкретните дейности

- промотиране на дейностите в медиите и интернет пространството, за предпочитане на няколко масово използвани чужди езика с цел привличане на максимален и разнороден по националност брой участници

- обследване на хотелската база и местата за настаняване при наличието на участници от други общини, области и/или държави.

- проучване възможностите на хотелите и местата за настаняване и изхранване за предлагането на необходимата храна на участниците с оглед тяхната националност, религиозни вярвания и културни ценности.

- проучване на местните културни, развлекателни и други забележителности с цел предлагането им за посещение на участниците в мероприятията

- закупуване на необходимото спортно-техническо оборудване, в това число топки, уреди и пособия, необходими за провеждането на дейностите

- локализиране на най-близкото лечебно заведение и запознаване с възможностите му за лечение и реакция при възникване на сериозни спортни травми и/или други внезапни здравни проблеми, отчитайки спецификата – евентуален по-голям брой участници, възрастова група 11-18 години, полови и религиозни особености на евентуалните участници и т.н.

- създаване на партньорска мрежа, включваща подходящите спортни организации по вид спорт – местни клубове, национални федерации и т.н., местно общинско и областно ръководство, министерство или държавна агенция, ръководещи

и провеждащи държавната политика в областта на физическото възпитание и спорта, образователно министерство, фирми и неправителствени организации.

- осигуряване на награди – купи, медали, plakети, статуетки, грамоти, материални награди и др.
- активно водене на кореспонденция с потенциални участници и потвърдили вече участие групи
- изготвяне на рекламни материали и обявления до медиите за медийно отразяване и популяризиране на дейностите
- осигуряване на националните знамена и химни на участниците от други държави, ако има такива
- други

След прецизното и необходимо изпълнение на задачите от първите два етапа логично се преминава към заключителната трета стъпка, а именно:

3. Същинско провеждане на планираните мероприятия:

- изпращане на съобщения до медиите, включващи датите на провеждане, включените видове спорт, вида и броя участващи отбори и т.н.
- посрещане и настаняване на членовете на екипа от специалисти и неспециалисти, пряко ангажирани с дейностите (ако не са от населеното място на провеждане) – организатори, спонсори, съдии по видове спорт, медицинско лице/-а, доброволци и др.
- провеждане на работна среща с пряко ангажираните в дейностите лица с оглед детайлно изясняване правата, задълженията и отговорностите на всеки един член от екипа
- оглед на предвидените за използване спортни съоръжения с цел осигуряването на максимално достъпна и безопасна среда за провеждане на същинските дейности
- посрещане и настаняване на участниците в мероприятиято, ако има такива извън населеното място на провеждане
- организиране и провеждане на техническа конференция в деня на пристигане и настаняване на участниците по видове спорт с оглед изясняване на детайлите по организацията и провеждането на дейностите, правилата по видове спорт, графика на състезанията, графика за хранене и други технически въпроси, свързани с пребиваването и участието в мероприятиято
- уведомяване на местните полицейски органи за графика и датите на провеждане на конкретните дейности, както и датите на престой на участниците, броя участници и населените места, от които идват с оглед осигуряването на максимално спокойствие и бърза реакция в случай на необходимост
- аранжиране на местата за провеждане на мероприятията с националните флагове на страните-участници (ако има чуждестранни участници), както и с рекламни материали на организаторите, спонсорите и спомоществателите. Поставяне на

материали, пропагандиращи честната игра и отпадането на културните и религиозни бариери между участниците.

- медицинско обезпечаване на всяко отделно мероприятие за евентуално оказване на първа помощ при необходимост
- провеждане на дейностите по изготвения график и стриктното им следване по часове и дни
- организиране и провеждане на опознавателна обиколка при желание от страна на участниците до местни културни и развлекателни забележителности

Схема №9

Обобщавайки споделения и проверен в практиката опит за реализиране на извънкласната спортна дейност предлагаме следния концептуален, организационно-структурен модел, на извънкласните дейности по физическо възпитание и спорт. Моделът оформя според нас облика на този вид дейност, включвайки базисните елементи и под-елементи на системата, които в своето единство биха гарантирали една успешна реализация на всяка една извънкласна спортна дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ОБОБЩАВАЩИ ИЗВОДИ

В днешното, емоционално стресово ежедневие и компютърна „мания“, обхванала съвременните ученици е необходимо да се търсят най-различни възможности за намаляване негативните последици от обездвижването на подрастващите. Първата такава възможност ни предоставят физическото възпитание и спорта, като единствената здравословна алтернатива на тоталното обездвижване, което обхваща все повече съвременните деца. Както посочва К. Костов (2006) училищното образование е основен етап по пътя за формирането на творческия потенциал на човека. Като цяло неговите образователни и възпитателни цели предопределят специално организирано, управляемо въздействие върху интелектуалното развитие, ценностните ориентации, формирането на характера и психо-физическото здраве на учениците. Всичко това изисква по нов начин да се осмисли взаимовръзката между обучението, възпитанието и развитието като единен, многостранен и непрекъснат процес в реализацията на който влияние оказват редица фактори. В тази връзка, получените от нас резултати показваха, че физическото възпитание, реализирано в редовни урочни и извънурочни спортни дейности, няма алтернатива в съвременното училище в ролята си на специфично педагогическо средство за комплексно положително въздействие върху развитието на учениците.

За съжаление обаче, реалностите в образователната ни система в посока реализация на „нормален“ учебен процес по физическо възпитание и спорт, са доста плачевни. Даже и при качествено и редовно провеждане на двата часа, отделени в учебната програма за тази дейност, те са крайно недостатъчни да задоволят естествено-биологичната потребност на растящия детски организъм от движение и физическо натоварване. Затова надеждите на родители, учители и ученици се свързват с прилагането на различни форми на извънурочна и извънучилищна спортна дейност, която да запълни тази празнота.

Идеите, свързани с възможностите на преднамерената двигателна активност за многопосочно положително въздействие върху детския организъм, реализирана под формата на целенасочено организирани и системно провеждани извънурочни форми по физическо възпитание, не са нови. Тяхното начало откриваме още в Древността с възникването и оформянето на системите за физическо възпитание. Те имат своята практическа проверка и понататъшно развитие в зараждащите през XVIII и XIX век Западноевропейски системи за физическо възпитание, който процес продължава и днес.

Базирайки се на философско-педагогическите и хуманистични схващания за развитието на човека, основоположниците на тези системи виждат в “телесното възпитание неразделна и равнопоставена част от общите проблеми на възпитанието и образованието на подрастващите”. В нашето съвремие тази констатация звучи още по актуално, предвид факта на еднопосочност в целите и съдържанието на образователните системи, акцентирани предимно върху интелектуалното развитие на учениците за сметка на тяхното психофизическо здраве²⁰.

²⁰ Костов, К. Й. Колев (2006), Интегративност и физическото възпитание, УИ „Неофит Рилски“

Резултатите от нашето проучване показаха, че ролята на целенасочената двигателна активност в днешното хиподинамично ежедневие на учениците е незаменима. Редица световни организации обръщат изключително голямо внимание на физическото възпитание и спорта, като средство за справяне със съвременните здравословни проблеми и соционегативни проявления сред подрастващите, а именно затлъстяване и наднормено тегло, хиподинамия, породена от навлизането в ежедневието на компютърните технологии, тютюнопушене, употреба на алкохол и наркотици, агресия, дискриминация и др. В този смисъл Световната здравна организация, препоръчва децата и подрастващите на 5-17- годишна възраст да натрупат **минимум 60 минути ежедневна двигателна активност** с умерена до висока интензивност. Очевидно е, че часовете по Физическо възпитание и спорт в учебните програми са крайно недостатъчни (2,5 часа седмично) за изпълване критериите за здравословна двигателна активност и в този смисъл извънкласната спортна дейност се явява незаменим фактор за активно запълване на свободното време на учениците. Сложният и многостранен процес на развитие на училищното и извънучилищно физическо възпитание, като специфичен педагогически процес и дейност, поставя на важна позиция ролята на учителя – „специалист“ или „многопредметник“. За да се постигне комплексно-интегративната същност на физическото възпитание, както в училище, така и извън него е необходимо високо ниво на подготовка на спортно-педагогически кадри, които да съумеят да се преборят с изразеното противоречие между сравнително добрата теоретична и държавно-нормативна база и многобройните проблеми при практическата реализация на извънкласните дейности по физическо възпитание и спорт. Тези дейности се явяват и мощен фактор за изграждане на положителен интеркултурен светоглед на подрастващите, както и за приучването им към един природосъобразен и здравословен начин на живот, за да могат да израстнат като физически здрави и психически устойчиви личности, които да бъдат максимално полезни на себе си и на обществото.

❖ Обобщаващи изводи

1. От направените от нас предварителни проучвания в спортно-педагогическата и друга литература можем да заключим, че препоръката на СЗО децата и подрастващите на 5-17- годишна възраст да натрупат минимум 60 минути ежедневна двигателна активност с умерена до висока интензивност не може да бъде изпълнена в часовете по ФВиС. Несъмнено единствената алтернатива в този случай са целенасочените, организирани извънкласни/извънурочни форми на занимания с физически упражнения и спорт.

2. Проблемът за спортно-педагогическите кадри, които да осигуряват качествени занимания по физическо възпитание и спорт (класни и извънкласни) е актуален не само у нас, но и в развита страна като САЩ, където много често в началното училище часовете и извънкласните дейности се водят от т.нар. учители „многопредметници“, а в много от случаите дори изобщо не се водят. Въпреки това обаче в САЩ, Канада и Русия се полагат много усилия за предлагане на различни форми на извънкласна спортна дейност. Съществуват редица програми в тази насока,

преди и следучилищни, спонсорирани от училищата, от държавата, както и такива, заплащани от родителите.

3. От направените от нас предварителни анкетни проучвания, фокус-група и др. се установи, че извънкласната дейност не е достатъчно добре систематизирана. Открояват се проблеми във финансирането, особено ярко изразени в училищната среда. Липсата на целеви средства за тези дейности не предразполага директорите на училища да заплащат допълнително на учителите от собствения си делегиран бюджет, като по този начин единствената алтернатива за децата и техните родители са спортните клубове, находящи се на територията на района и града по местоживеене.

4. Възможностите за активен отдих през ваканциите, особено през лятната, биха могли да бъдат разширени посредством извънкласните спортни дейности, провеждани в курорти, където обичайно учениците ходят на почивка заедно със своите родители. Този вид форми на извънкласна работа придават многостранност в развитието на децата. От една страна те се съревновават със свои връстници от други държави на спортните терени, от друга страна комуникират помежду си, като по този начин обогатяват своите езикови знания, научават за културата и обичаите на другите, стават по-толерантни по отношение на своя мултикултурен мироглед. Извънурочните спортни занимания имат неограничени и незаменими възможности за сближаване и интеркултурно общуване на подрастващите.

5. Оптимален модел за провеждане на извънкласни занимания по физическо възпитание и спорт би могъл да се приложи посредством системност в работата на всички участващи страни в процеса на планиране, организация и провеждане, както и сътрудничество по отношение намирането на спонсори и спомоществатели, с чиято финансова подкрепа ще се осъществи дейността.

6. Нашият опит и резултати в прилагането на извънурочните дейности ни позволиха да изградим и приложим в практиката модели на реализация на извънурочната и извънкласна дейност на три равнища (подробно анализирани в трета глава), както следва:

- *Извънурочни спортни занимания в условията на училището*
- *Извънурочни спортни занимания в условията на общината*
- *Извънурочни спортни занимания на национално равнище*

7. За оптимизиране на дейностите при реализацията на извънурочната и извънучилищна работа по физическо възпитание и спорт може много да помогнат въведените от нас и апробирани в практиката позиции на „Училищния спортен координатор“, както и резултатите от реализирането на основната идея в дейността на „Асоциацията за физическо възпитание, спорт, танци и рекреация“, а именно участието на деца от различни страни в спортни дейности, организирани на море или планина (вж. гл. III.3.)

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ НАУЧНИ ПРИНОСИ, СЪДЪРЖАЩИ СЕ В ИЗСЛЕДВАНЕТО

1. Въз основа на задълбочен каузален анализ са разкрити състоянието и основните характеристики на съвременното училищно физическо възпитание и в частност на извънурочните и извънучилищни спортни дейности в образователните системи на водещи в това отношение страни по света.

2. Обоснована е необходимостта от издигане на социално-педагогическия статус на извънурочната и извънучилищна спортна дейност със строго специфична роля и задачи в системата за спортното възпитание и образование.

3. Експериментално се доказва необходимостта, насоките и възможностите за реализация на извънурочната спортна дейност в системата на училищното и извънучилищно физическо възпитание и спорт. Създаден е оригинален концептуален модел на извънурочната и извънучилищна спортна дейност, очертаващ нейната същност, съдържание, равнища и насоки на реализация.

4. Разширена и актуализирана е теоретико-методологическата основа на извънурочната и извънучилищна работа по физическо възпитание и спорт. Разкрита е нейната многопосочна същност в социално-педагогическите ѝ измерения като явление, спортна активност и реализация.

5. Изведени са научните основания и са очертани насоките за по-нататъшни експериментални изследвания върху отделните форми за реализация на извънурочната работа по физическо възпитание и спорт в Република България.

СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТИКАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Костов, К., Стефан Кинов*, Актуални проблеми и тенденции на физическото възпитание в началното училище. *Научна конференция „Физическото възпитание и спортът в образователната система”, Благоевград, 2005*
2. *Костов, К., Стефан Кинов*, Към въпроса за интегративната същност на физическото възпитание. *Международен научен конгрес «Спорт, стрес, адаптация», НСА, 2006*
3. *Кинов, С.*, Спортната асоциация – организационна структура и форма за реализиране на спорта в свободното време. *Научна конференция „Актуални проблеми на физическата култура”, НСА, 2006*
4. *Кинов, С., Валентина Маргаритова*, Физическо възпитание и спорт в свободното време (оптимизиране, възможности за реализация). *Научна конференция „Физическото възпитание и спортът в образователната система”, Благоевград, 2007*
5. *Костов, К., Стефан Кинов*, Състояние и тенденции на съвременното физическо възпитание в системите за начално образование на някои европейски страни. *Сборник, посветен на 30-год. на Факултета по педагогика в ЮЗУ, „Педагогическото образование в България: състояние и тенденции”, Бл-град, 2007*
6. *Кинов, С.*, Някои особености при организацията и провеждането на извънкласните форми по физическо възпитание и спорт. *Научна конференция „Актуални проблеми на физическата култура”, НСА, 2008*
7. *Кинов, С.*, Двигателната активност сред подрастващите - основен фактор в системата на общественото здраве. *Научен форум "Докторантите в диалог с науката", ЮЗУ, 2009*
8. *Кинов, С.*, Мултикултурно сътрудничество чрез спорт, *Сб. Технологични аспекти на интеркултурното образование, Бл-град, 2009*